

गांधी हत्या अभियोगातील सावरकरांचे निवेदन

म. गांधी वध अभियोगातील सावरकरांचे निवेदन

लेखक: स्वातंत्र्यवीर विनायक दामोदर सावरकर

इंटरनेट अधिकार

स्वातंत्र्यवीर सावरकर राष्ट्रीय स्मारक

स्वातंत्र्यवीर सावरकर मार्ग, दादर पश्चिम, मुंबई ४०००२८

प्रकल्प संचालक : रणजित विक्रम सावरकर

म. गांधी वध अभियोगातील

सावरकरांचे निवेदन

या निवेदनात सावरकर नम्रपणे सांगतात की :

१) माझ्यावर आरोप केलेला एकही अपराध मी केला नाही. मी तसे करावे असे काही घडलेलेही नव्हते.

२) पुराव्यावरून हे स्पष्ट दिसते की दि. २० नि ३० चे प्रसंग दोन्ही स्वतंत्र होते. सर्व आरोपींचे म्हणणे तेच आहे. तरीही मी पुन्हा सांगतो की, या संबंधातील कोणत्याही कटाचा मी सदस्य नव्हतो किंवा त्यासंबंधी मला काही माहितीही नव्हती.

माझ्या संरक्षणार्थ हे म्हणणे मांडताना माझे वैयक्तिक जीवन नि समाजातील स्थान येथे सांगणे आवश्यकच असल्याने मी नम्रपणे सांगतो की मी १९०५ मध्ये मुंबई विद्यापीठाची पदवी परीक्षा उत्तीर्ण झालो. त्यानंतर लंडनमधील 'ग्रेज इन' मध्ये मी विधीचा अभ्यास करू लागलो नि सन १९०९ च्या आसपास तेथील पदवीसाठी योग्य ठरलो. मी मराठी नि इंग्रजी भाषेत अनेक कविता, नाटके, चर्चात्मक प्रबंध नि ऐतिहासिक ग्रंथ लिहिले आहेत. भारतातील काही विद्यापीठांनी माझे काही निवडक लेख, कविता किंवा पुस्तके अभ्यासासाठी मान्य करून, शाळा- महाशाळांतील अभ्यासक्रमात समाविष्ट केली आहेत. अलीकडेच नागपूर विद्यापीठाने मी लिहिलेले वाङ्मय पाहून मला डॉक्टरेट ही पदवी दिली आहे.

आसामपासून सिंधपर्यंत नि काश्मीरपासून कन्याकुमारीपर्यंत भरलेल्या अनेक राजकीय, सामाजिक, धार्मिक नि साहित्यिक अधिवेशनांचे नि परिषदांचे अध्यक्षपदी माझी निवड झाली आहे. माझ्या या म्हणण्याला भरपूर पाठिंबा देणारा पुरावा अभियोजकांनी सादर केलेल्या पत्रातूनच नोंदलेला आहे!

सावरकर सदन : दहा वर्षांपूर्वी मुंबईतील दादर भागात असलेल्या 'सावरकर सदन' या माझ्या नव्या घरात मी राहावयास आलो. या अभियोगाशी संबंधित असलेले त्या घराचे थोडे स्पष्ट विवेचन येथे करणे आवश्यक आहे. 'सावरकर सदन' हे दोन स्तरांचे घर आहे. मी स्वतः हिंदुमहासभेच्या तत्वप्रणालीप्रमाणे काम करण्यासाठी स्वतःच्या व्ययाने जे हिंदुसंघटन आंदोलन चालवितो त्याच्या कार्यालयासाठी कोणतेही भाडे न आकारता मी माझ्या सावरकर सदनानातील तळच्या स्तरावरील मधला गाळा दिलेला आहे. हिंदुसभेचे स्थानिक कार्यकर्ते नि बाहेर गावाहून

येणारे हिंदुसभा कार्यकर्ते तेथे जमून हिंदुसभेच्या कामासंबंधी अनौपाचारिक चर्चा करीत असत. तेथे भेटीसाठी येणार्या लोकांकरिता नि हिंदुसभा कार्यकर्त्यांकरिता वाचण्यासाठी दैनिक वृत्तपत्रे नि नियतकालिके ठेवलेली असत. स्वागतकक्ष किंवा प्रतीक्षाकक्ष यासाठीही त्या भागाचा उपयोग केला जाई. तेथे असलेला दूरध्वनी कार्यालयातील कर्मचारी, घरातील भाडेकरू नि ओळखीच्या लोकांनाही वापरता येत असे. त्याच ठिकाणी हिंदु संघटन कार्यालयातील टंकलेखनाचे, लिहिण्याचे काम चालत असे. या कार्यालयाचे दायित्व तेथील सचिवावर असे. या कार्यालयाच्या व्यवस्थेसंबंधी काही महत्वाचे प्रश्न आल्यास सचिवाला त्यासंबंधात माझा समादेश घ्यावा लागे. गेली चार-पाच वर्षे माझे सचिव श्री. गजानन विष्णू दामले आणि शरीररक्षक श्री. अप्पा रामचंद्र कासार या कार्यालयाची व्यवस्था पाहत असत. त्या कार्यालयामागील खोलीत श्री. कासार राहत असत.

घराच्या प्रवेशद्वारासमोर हा मधला गाळा असून घरात प्रवेश करणार्यांकच्याडाव्या बाजूला असलेल्या खोल्या भाड्याने दिलेल्या असून सध्या तेथे श्री. अ. स. भिडे त्यांच्या कुटुंबासह भाडेकरू म्हणून राहतात. ते 'फ्री हिंदुस्थान', नावाच्या इंग्रजी साप्ताहिकाचे संपादक होते तसेच ते मुंबई नि महाराष्ट्र प्रांतिक हिंदुसभांचे प्रमुख नेतेही होते. या मधल्या कार्यालयाच्या उजव्या बाजूच्या गाळ्यात श्री. ग. वि. दामले राहत होते. ते माझे कार्यवाह होते त्याचप्रमाणे ते दादर नि मुंबई प्रांतिक हिंदुसभेचे एक स्वतंत्र विचाराचे प्रमुख कार्यकर्तेही होते.

मी स्वतः माझ्या कुटुंबासह त्या घरात पहिल्या स्तरावर राहत असे. तेथेच पहिल्या स्तरावर मधल्या सभागृहात माझे वैयक्तिक कार्यालय नि स्वागत-कक्ष असे. माझ्या खालावत चाललेल्या प्रकृतीवर ताण पडू नये यासाठी भेटीला येणार्यास नागरिकांना किंवा कार्यकर्त्यांना, माझ्या कार्यवाहाकडून माझी विशेष अनुज्ञा घेतल्यावाचून पहिल्या स्तरावर येऊ दिले जात नसे. आधी ठरविल्यावाचून मी कोणालाही भेटत नसे. या पहिल्या स्तरावरील एक गाळाही एका कुटुंबाला भाड्याने दिलेला आहे. अभियोजकांनी केलेल्या काही सूचक आरोपांना उत्तर देण्यासाठी, जिचा मी विनयामुळे कधी उल्लेखही केला नसता ती वस्तुस्थिती मला सांगावी लागत आहे ! भारताच्या सर्व भागातील नि कधी परदेशातीलही सहस्रावधी लोक या सावरकर सदनाला भेट देत असत. राजपुत्रापासून भूमिपुत्रापर्यंत, तसेच सनातनी नि समाजवादी, हिंदुसभा नि काँग्रेस अशा अखिल भारतीय पक्षांच्या नेत्यांपासून तो शाळा-महाशाळांतील, तरुणांपर्यंत अनेक लोक केव्हाही सावरकर सदनात येत. माझे विचार समजून घेण्यासाठी देशातील तसेच परदेशांतील निरनिराळे वार्ताहर सावरकर सदनात येत असत. अशा लोकांचे नियंत्रण करणे नि त्यांचे मार्गदर्शन करणे यासाठी सावरकर सदनाच्या द्वारावर एक-दोन गुरखे वा शीख पहारेकरी ठेवलेले होते.

हिंदुमहासभा - सन १९३७ च्या आगेमागे हिंदुमहासभेच्या अध्यक्षपदी माझी निवड झाली आणि तेव्हापासून आजारीपणामुळे त्या पदाचे त्यागपत्र देईपर्यंत अ. भा. हिंदुमहासभेचा अध्यक्ष म्हणून

मीच सतत सहा वर्षे निवडला जात होतो. या अभियोगाच्या संबंधात हे सांगणे पुरे की हिंदुमहासभा ही संस्था पंजियत (रजिस्टर) केलेली असून लाला लजपतराय, मदनमोहन मालवीय यांच्यासारखे थोर नेते तिचे संस्थापक आहेत. तिचे अध्यक्षपद श्री. विजयराघवा चारीयर, रामानंद चटर्जी, न. चिं. केळकर, भाई परमानंद, डॉ. मुंजे आदी थोर पुरुषांनी भूषविले आहे. यांपैकी काहीजण भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसचे अध्यक्ष नि नेते होते. हिंदुमहासभेचे मुख्य ध्येय हिंदूंचे सामाजिक नि राजकीय संघटन नि हिंदूंचे सैनिकीकरण हे आहे. राजनीतीशास्त्रानुसार या देशातील हिंदू हे राष्ट्रीय बहुसंख्य असल्यामुळे त्यांचे सुदृढ संघटन करून स्वतंत्र नि सामर्थ्यशाली भारतीय राज्याचा पाया बळकट करावा असा प्रयत्न हिंदुमहासभा करित होती. तिचे म्हणणे होते की भारतीय राज्य हे निश्चितपणे ऐहिक राज्य असावे आणि त्याची बांधणी करताना प्रत्येक एकनिष्ठ नागरिकाला जात, पात व धर्म न पाहता समान कर्तव्ये नि समान अधिकार दिले गेले पाहिजेत. हिंदुमहासभा हिंदूसाठी त्यांच्या न्याय्य वाट्यापेक्षा हिंदू म्हणून काहीही अधिक मागत नसे. परंतु मुसलमानांना अधिक दिले नाही तर ते देशाशी एकनिष्ठ राहणार नाहीत यासाठी मुसलमानांना अधिक 'दान' देण्याकरिता हिंदूंच्या अधिकारावर घालण्यात येणारे दरोडे हिंदुमहासभा चालू देत नसे. ते 'दान' म्हणजे देशघाताला उत्तेजन होते. या विचारसरणीमुळेच हिंदुमहासभेने एका हिंदूला एक नि एका मुसलमानाला तीन मते देणार्याघजातीय निवाड्याला विरोध केला.

हिंदुमहासभा वेगाने वाढत गेली आणि तिला काँग्रेस नि मुस्लिम लीग यांच्याप्रमाणेच तिसरा अखिल भारतीय राजकीय पक्ष म्हणून मान्यता मिळाली. इंग्लंडमध्ये भरलेली गोलमेज परिषद किंवा अन्य समादेशक परिषदांचे वेळी तिच्या प्रतिनिधींना बोलावले जात असे. महत्वाच्या प्रश्नांवरील तिचे मत समजावून घेण्यासाठी व्हाईसरॉय किंवा गव्हर्नर मला हिंदुमहासभेचा अध्यक्ष म्हणून निमंत्रण देत असत. क्रिप्स आयोगाच्या वेळीसुद्धा सरकारच्या निमंत्रणावरून हिंदुमहासभेचे मत मांडण्यासाठी मी तिच्या शिष्टमंडळाचे नेतृत्व केले होते. आणि त्या वेळी अखिल भारतीय अशा तीन संघटनांपैकी एका हिंदुमहासभेनेच भारतीय राज्याच्या ऐक्याची मुळेच तोडून टाकणारा नि भारताचे तुकडे करणारा क्रिप्स योजनेतील स्वयंनिर्णयाचा अनुच्छेद तडजोडीची भाषासुद्धा न करता मुळातच फेटाळून लावला.

हिंदुमहासभेच्या शाखा बहुतेक सर्व प्रांतांत नि जिल्ह्यांत काम करित होत्या. शतावधी अनुभवी नेते तसेच तरुण कार्यकर्ते हिंदुमहासभेच्या विचारसरणीने प्रेरित झाले आणि हिंदुमहासभेचा मी सहा वर्षे अध्यक्ष असल्याने आणि मीच तिचा अधिकृत प्रवक्ता मानला गेल्यामुळे तिची विचारसरणी पुढे साहजिकपणे माझ्या नावाने 'सावरकरवाद' म्हणून ओळखली जाऊ लागली. संघटनेसंबंधीचा माझा पत्रव्यवहार, लेखन नि भाषणे यामुळे माझा हिंदुस्थानातील सहस्रावधी नेत्यांशी, कार्यकर्त्यांशी नि सदस्यांशी वैयक्तिक संबंध आला.

हिंदुमहासभेच्या अशा अनेक कार्यकर्त्यांपैकी पंडित नथूराम गोडसे यांनी स्वतः माझ्याशी अधिक परिचय करून घेतला. श्री. आपटे यांनी सुद्धा, ते नगरमध्ये एक बंदूकवर्ग चालविणार होते आणि त्यासाठी त्यांना जिल्हाधिकार्याची अनुज्ञा मिळाली होती अशा आशयाचे पत्र मला पाठवून, माझा परिचय करून घेतला. डॉ. परचुरे यांनी सुद्धा ग्वालहेर हिंदुसभेचे नेते म्हणून मला स्वतःचा प्रथम परिचय करून दिला. श्री. करकरे हे नगर येथील हिंदुसभेचे कार्यकर्ते असून तिच्याच दर्शिकेवर ते नगरपालिकेच्या एका समितीच्या अध्यक्षपदी निवडले गेले आहेत असे मी ऐकले होते. बडगेने मला कळविले, की तो हिंदुसंघटनी कार्यकर्ता असून तो अनुज्ञप्ती (लायसन्स) वाचून विकता येणारीच वैध शस्त्रे तेवढी विकित असे ! अन्य अभियुक्त शंकर किस्तय्या, गोपाळ गोडसे नि मदनलाल यांचा माझा कधीच परिचय झाला नव्हता. मला त्यांची काही ऐकीव माहितीही नव्हती.

संघटनेच्या शिस्तीनुसार स्थानिक, जिल्हा नि प्रांतिक शाखांना त्यांची प्रतिवृत्ते मुंबई येथील माझ्या अध्यक्षीय कार्यालयाकडे पाठवावी लागत. पुणे हिंदुसभेच्या अशा प्रतिवृत्तावरून मला समजले की, बडगे कधी वेतनिक नि कधी अवेतनिक प्रचारक म्हणून काम करीत असे. बडगे याने एकदा किंवा दोनदा माझ्याकडे त्याच्या वैध शस्त्रविक्रीच्या दुकानाचे प्रतिवृत्त पाठविले आणि त्याने माझ्याकडे आर्थिक साहय्यासाठी विनंती केली. त्या पत्रासंबंधी या निवेदनात नंतर मी अधिक चर्चा करीनच! यापेक्षा बडगेची मला अधिक काही माहिती नाही. त्याचा माझा वैयक्तिक संबंध कधी आलाच नाही. डॉ. परचुरे काही वर्षे ग्वालहेर येथील हिंदुमहासभेच्या कामाचे प्रतिवृत्त माझ्याकडे पाठवीत असत. त्यांनी मला कळविले की, हिंदुसंघटनेच्या कामाला साहाय्य करण्यासाठी त्यांनी हिंदुराष्ट्र सेना या नावाची स्वयंसेवक संघटना चालविली आहे. अभियोजकांच्या एका साक्षीने सांगितले आहे की, तो स्वतः सेनेचा सभासद होता, तिच्या संचलनात भाग घेत असे आणि राष्ट्रसेनेचा उद्देश हिंदु तरूणांना संघटित करणे हा होता. चार वर्षांपूर्वी मी हिंदुमहासभेच्या अध्यक्षपदाचे त्यागपत्र दिल्यापासून श्री. परचुरे यांच्याकडून काहीही विशेष ऐकले नव्हते. त्यांचा माझा म्हणण्यासारखा वैयक्तिक संबंधही कधी आलेला नाही. नगर येथील हिंदुसभेच्या प्रतिवृत्तांवरून आणि श्री. आपटे यांनी पाठविलेल्या पत्रावरून मला समजले की श्री. करकरे हिंदुसंघटन, सैनिकीकरण नि शुद्धी या संबंदात सतत काम करीत आणि हिंदुमहासभेच्या दर्शिकेवर ते नगरपालिकेतही निवडून गेले होते. पण करकरे यांनी स्वतः मला कधी लिहिले नाही किंवा त्यांचा माझा वैयक्तिक संबंधही आला नाही. मी आजारी झाल्यापासून गेल्या तीन वर्षांत मी त्यांच्यासंबंधी काही ऐकलेही नाही ! श्री. आपटे नि पंडित गोडसे यांनी स्वतःच त्यांची मला नगर नि पुणे येथील हिंदुसभेचे कार्यकर्ते म्हणून ओळख करून दिली आणि नंतर त्यांची माझी वैयक्तिक ओळख वाढली.

आपटे - गोडसे नि त्यांचा पत्रव्यवहार

हिंदुमहासभेच्या कार्यक्रमात हिंदूंचे सैनिकीकरण हा एक महत्वाचा कार्यक्रम होता. त्या दिशेने नगर येथे आपटे काही काम करीत असत असे त्यांच्याच पत्रावरून मला समजले. नगरच्या नेत्यांकडे चौकशी केल्यावर मला समजले की, त्यांचे म्हणणे सत्य होते आणि त्यांनी गृहमंत्र्यांकडून अनुज्ञाही मिळविली होती. त्यानंतर श्री. आपटे यांनी सर रघुनाथराव परांजपे यांच्या अध्यक्षतेखाली पुण्याला एक बंदूकसंघ स्थापन केला. पुढे सैनिकी अधिकार्यांनी त्यांची सन्माननीय तांत्रिक भरती अधिकारी म्हणून नेमणूक केली. काही काळाने श्री. आपटे यांनी वायुदलातील 'किंगज कमिशन' मिळविले. ते हिंदुसभेतही काम करीत असत. त्यांनी मला लिहिलेल्या नि अभियोगात आणलेल्या दहा ते बारा पत्रांपैकी बहुतेक पत्रे म्हणजे बंदूकसंघाची किंवा हिंदुसभाकार्याची प्रतिवृत्ते आहेत.

गोडसेही आपटे यांच्याप्रमाणे काम करीत असत. ते मला जी पत्रे पाठवीत त्यांत सुद्धा त्यांनी प्रचारक म्हणून निरनिराळ्या ठिकाणांना दिलेल्या भेटी, तेथील स्थानिक संस्थांची कामे नि त्याविषयी त्यांचे विचार यांची माहिती असे. संघटनेच्या शिस्तीनुसार प्रत्येक जिल्हा नि प्रांतिक कार्यकर्त्यांने अध्यक्षीय कार्यालयाकडे प्रतिवृत्त धाडणे आवश्यक होते. गोडसे यांनी मला लिहिलेल्या नि न्यायालयात सादर केलेल्या १५-२० पत्रांपैकी बहुतेक पत्रे ही संघटनात्मक कामाची प्रतिवृत्तेच आहेत.

अभियोजकांनी माझ्याविरुद्ध प्रलेखीय पुरावा म्हणून गोडसे-आपटे यांच्याशी असलेला माझा पत्रव्यवहार सादर केला आहे. या पत्रव्यवहारातील अग्रणी, माझे दौरे नि अन्य प्रश्न यांसंबंधीचे उल्लेख पुढे ठेवून अभियोजकांनी माझा नि गोडसे-आपटे यांचा संबंध सिद्ध केला आहे; पण खालील विवरणावरून स्पष्ट होईल की, त्यांचा माझा संबंध काय होता नि तो कसा पूर्णपणे निर्बंधक नि वैध होता ही गोष्ट मी, अभियोजकांनी माझ्याविरुद्ध पुरावा म्हणून सादर केलेल्या पत्रांवरूनच सिद्ध करीन.

अग्रणी आणि हिंदुराष्ट्र

हिंदुस्थानातील अन्य हिंदुसंघटनी नेत्यांप्रमाणे मी सुद्धा हिंदुस्थानातील प्रांताप्रांतांतून हिंदुसंघटना दैनिके चालू करण्याचा प्रयत्न करीत होतो. आपटे नि गोडसे अनेक दिवस हिंदू विचारांच्या प्रचारासाठी मराठी दैनिक चालू करण्याच्या खटपटीत होते नि त्यासाठी माझ्याकडून आर्थिक नि नैतिक पाठिंबा मागत होते. त्यांनी काही आघाडीच्या दायित्वपूर्ण हिंदू नेत्यांकडून आर्थिक नि नैतिक पाठिंबा मिळविला आहे आणि त्यांची कल्पना व्यवहारात उतरण्यासारखी आहे असे जेव्हा मला आढळून आले तेव्हा मी त्यांना तीन अटींवर पंधरा सहस्र रुपये आगाऊ देण्याचे

मान्य केले. त्या अटी अशा १) आगाऊ दिलेले पैसे ऋण म्हणून समजावे. त्यासाठी सर्वश्री आपटे-गोडसे यांनी मला दोघांच्या सहयांची संयुक्त वचनचिठ्ठी द्यावी. २) ही संस्था शक्य तितक्या लवकर मर्यादित मंडळी म्हणून पंजियत करावी. ३) माझे हे ऋण त्या मंडळीचे भाग-भांडवल म्हणून रूपांतरित केले जावे. त्याप्रमाणे त्या दोघांनी योग्य वेळी त्यांच्या सहया करून मला वचनचिठ्ठी दिली. त्यांनी त्या संस्थेचे हिंदुराष्ट्र प्रकाशन या मर्यादित संस्थेत रूपांतर केले नि माझे ऋण त्याचे भाग-भांडवल म्हणून समजले गेले. अनेक नामांकित नि सधन हिंदू नेत्यांनी त्या मर्यादित मंडळीचे प्रत्येकी पाच ते दहा सहस्र रुपयांचे भाग विकत घेतले याचाही लेखी पुरावा आहे. वालचंद उद्योग समूहाचे श्री. गुलाबचंद हिराचंद, भोर संस्थानचे माजी मंत्री श्री. शिंगरे, सांगलीचे प्रख्यात गिरणीवाले विष्णुपंत वेलणकर, कोल्हापूरचे चित्रपट प्रमुख श्रीमान भालजी पेंढारकर, भोरचे नगरभूषण थोपटे, श्रीमान चंद्रशेखर आगाशे, बारामतीचे रा. ब. शेंबेकर, श्रीमान शेट जुगलकिशोर बिल्हा, आदी अनेकांनी या संस्थेचे भाग घेऊन किंवा तिला दान देऊन आर्थिक दायित्वाचा आपला वाटा उचलला होता.

वरील कथनात सांगितलेल्या प्रत्येक सत्य गोष्टीला अभियोजकांच्या साक्षीतून नि आपटे-गोडसे यांच्या पत्रातून पुरेसा पुरावा मिळालेला आहे. गोडसे यांनी स्वतःच सांगितले आहे की मी केवळ अग्रणीलाच नव्हे तर हिंदुसंघटन आंदोलनाचा नेता म्हणून विक्रम, फ्री हिंदुस्तान आदी अन्य वृत्तपत्रांनाही साहाय्य देत होतो.

वरील सत्यस्थितीवरून हे सिद्ध होते की, 'अग्रणी'ला ते आपटे-गोडसे यांचे वृत्तपत्र आहे म्हणून नव्हे तर ते हिंदुमहासभा पक्षाचे वृत्तपत्र आहे म्हणूनच मी तसेच हिंदुसंघटनाचे हितचिंतक असे अन्य अनेक सन्मान्य नेतेही साहाय्य देत होते.

अग्रणीचे धोरण गोडसे - आपटेच ठरवीत

गोडसे-आपटे यांनी स्वतःचे म्हणून ते वृत्तपत्र चालू केले नि त्याचे धोरण तेच ठरवीत असत. प्रसिद्धी नि प्रभाव यासाठी त्या वृत्तपत्रावर प्रमुख संपादक किंवा संस्थापक किंवा पोषक म्हणून माझे नांव असावे असा जरी एकसारखा आग्रह ते करीत होते तरी मी त्याला कधीही मान्यता दिली नाही. मी त्यांना स्पष्टपणे सांगितले की, हिंदुस्थानात हिंदुमहासभेच्या नावाने प्रचारली गेलेली, माझ्या नेतृत्वाखाली विकसित झालेली आणि आता 'सावरकरवाद' म्हणून मान्यता पावलेली विचारसरणी हिंदुस्थानातील जी जी वृत्तपत्रे प्रचारीत आहेत त्यांच्याप्रमाणेच अग्रणीचाही मी एक हितचिंतक नि पाठीराखा असणे हेच माझ्या स्थानाला साजेसे होईल आणि त्या विचारसरणीच्या प्रचारापुरताच मी त्या वृत्तपत्राचा पाठपुरावा करीन !

दैनिक अग्रणीवरील माझे छायाचित्र

तरीही आपटे नि गोडसे यांनी ठरविले की मी हिंदुमहासभेचा अध्यक्ष असल्याने दै. अग्रणीच्या पहिल्या पानावर माझे छायाचित्र छापण्याचेच ! हिंदुस्थानच्या अन्य प्रांतांतील काही हिंदुसंघटनी वृत्तपत्रेही त्यांच्या पहिल्या पानावर माझे छायाचित्र छापित असत म्हणून मला त्यात काही आक्षेपार्ह वाटले नाही. परंतु अभियोजकांनी मात्र त्यांच्या भाषणाच्या प्रारंभीच या छायाचित्राचा हेतुपूर्वक उल्लेख करून असे सुचविले आहे की, त्या पत्राच्या धोरणांशी माझा प्रत्यक्ष संबंध होता. भारतात पहिल्या पृष्ठावर अशी छायाचित्रे छापण्याची सर्वसाधारण पद्धत आहे. गांधीजींनी कधी वाचली नाहीत किंवा पाहिली नाहीत अशी काही वृत्तपत्रेही पहिल्या पानावर त्यांचे छायाचित्र ते असतानाही छापित होती! पुण्याचे सुप्रसिद्ध वृत्तपत्र 'केसरी' त्याच्या मुखपृष्ठावर श्रेष्ठ नेते लोकमान्य टिळक यांचे छायाचित्र सतत छापित आहे पण एवढ्यामुळेच कोणी भूतपिशाचवादीही असे न्यायालयात म्हणणार नाही की, त्या लोकमान्य टिळकांचा परलोकी गेलेला आत्मा केसरीच्या आजच्या धोरणास दायित्वपूर्ण धरला जावा. तोही हे मान्य करील की निर्बंधानुसार अशी नेत्यांची छायाचित्रे छापण्याचे दायित्व संपादकांवर असते आणि त्या छायाचित्रित नेत्यावर संपादकीय धोरणाचे दायित्व नसते.

अग्रणी किंवा हिंदुराष्ट्र यांच्या धोरणांचे किंवा नियंत्रणाचे दायित्व मी कधीही पत्करले नव्हते याचा अधिक पटणारा प्रत्यक्ष पुरावा अभियोजकांनी सादर केलेल्या पत्रांतून मिळतो. मी गोडसे नि आपटे यांना उद्देशून लिहिलेले एक पत्र अभियोजकांनी सादर केले आहे. ते पत्र लिहिण्याचा प्रसंग असा - वृत्तपत्र चालू केल्यावर आपटे नि गोडसे यांनी त्यासाठी एक मुद्रणालय मिळविले. त्यानंतर ते मला भेटले नि सांगू लागले की, त्यासंबंधीच्या करारावर मी माझे नाव संस्थापक किंवा पोषक म्हणून घालून मी त्या वृत्तपत्राच्या धोरणाशी सहमत असल्याचे मान्य केले तर त्या व्यवहारात त्यांना अधिक सवलती मिळतील. वर दिलेल्या कारणासाठीच मी हे म्हणणे मान्य करू शकलो नाही. ते गेल्यावर मला असे वाटले की, मी त्यांना हे लिहून पत्राने स्पष्टपणे कळवावे. म्हणजे खर्या वा खोट्या अपसमजाने माझ्या नावाचा दुरुपयोग केला जाऊ नये आणि त्यांच्या वृत्तपत्राचे धोरण त्यांनीच ठरवावे. या पत्राचा वर संदर्भ आहेच. या पत्रात मी लिहिले आहे, "अन्य सर्व चर्चा मनमोकळेपणी तोंडी झालीच आहे. पण एक गोष्ट या चर्चेच्या गोंधळात उपेक्षिली जाऊ नये म्हणून स्पष्टपणे लिहित आहे की - १) अग्रणीचे धोरण हे विनाअट आपल्या दोघांच्याच हाती राहिले पाहिजे आणि ही गोष्ट करारात कागदोपत्री लेखी लिहिली गेली पाहिजे".

मी अग्रणीत कधीच लिहिले नाही

सर्वश्री आपटे नि गोडसे यांनी अग्रणीच्या पहिल्या अंकापासून मला आग्रह केला की, मी अग्रणीसाठी थोडेतरी लिहावे. त्यांनी असेही सुचविले की, माझे लेख अग्रणीच्या विशेष संपादकीय स्तंभात छापले जातील. परंतु मी केवळ अग्रणीसाठी कधीही लिहिले नाही.’ भारतातील नि बाहेरील शेकडो वृत्तपत्रे पक्षभेद न मानता मला त्यांच्यासाठी स्वतंत्र लेख लिहिण्याचा आग्रह करीत. एकासाठी लिहून मी दुसऱ्यासाठी लिहिले नसते तर मी पक्षपाती ठरलो असतो. त्यावाचून मला हिंदुसंघटन आंदोलनाचे भरपूर काम असे आणि त्यासाठी मला स्वतंत्रपणे बरेच लिहावे लागे; त्यामुळे कोणत्याही वृत्तपत्राची विशेष लेखाची विनंती अगदी नियम म्हणून मी मान्य करीत नसे. त्याचप्रमाणे वृत्तपत्रासाठी मी लिहिलेली अनेक सर्वसाधारण निवेदने आणि वृत्तसंस्थांनी प्रस्तुत केलेली माझी अनेक पत्रके इतकी विस्तृत नि अनेक विषयांचा उहापोह करणारी असत की त्यामुळे कोणत्याही वृत्तपत्रासाठी विशेष लेख लिहिण्याची आवश्यकता मला भासत नसे. (ही माझी निवेदने नि पत्रके आता Historic Statements (prophetic warnings) या इंग्रजी नि ऐतिहासिक निवेदने (मराठी) या पुस्तकात प्रसिद्ध केली आहेत) ही निवेदने नि पत्रके माझ्या सहीसह अग्रणी छापू शकत असे नि छापीतही असे! पण यावाचून मी अग्रणीसाठी विशेष असे काही लिहिले नाही; त्यामुळे कधी कधी आपटे-गोडसे माझ्यावर रागावतही असत. मी त्यासंबंधी दुःख व्यक्त करी; पण अग्रणीचा अपवाद करीत नसे! ही वस्तुस्थिती, अभियोजकांनी पुरावा म्हणून सादर केलेल्या गोडसे-आपटे यांनी मला लिहिलेल्या पत्रावरूनच सिद्ध होईल. त्यांच्या पत्रांपैकी एकच उतारा येथे देतो.

.... दै. अग्रणी या वृत्तपत्रासाठी आपण आमचे हाती रुपये १५ सहस्राची मोठी रक्कम कोणत्याही प्रकारचे तारण न घेता केवळ एका वचनचिठ्ठीवर दिली आहे...

.... दै. अग्रणी या वृत्तपत्राला या मार्च महिन्याचे दि. २५ ला म्हणजे आणखी २५ दिवसांनी दोन वर्षे पूर्ण होत आहेत...

अग्रणी छापण्यासाठी मुद्रणालयात भांडवल गुंतविणारे धनिक साहाय्यक आम्ही जोडले पण...

आम्ही आपलेपाशी आर्थिक व्यवहाराविषयी बोलणे काढले असता आपला असा ग्रह झालेला आम्हाला दिसला की आम्ही आपणाला दिलेली वचनचिठ्ठी फाडून मागत आहोत....

गेल्या सोमवारी श्रीमान् गुलाबचंद येथे आले होते. त्यांच्यासमवेत आम्ही सविस्तर बोलणे केले. त्यांनी आम्हाला पाच सहस्र रुपये एक महिन्याच्या अवधीने उसने दिले होते...

आपण ‘अग्रणी’साठी केलेले अत्यंत मोठे आर्थिक साहाय्य ध्यानी घेऊनही, ‘विक्रम’ नि ‘फ्री हिंदुस्थान’ यांना आपल्या हातभाराची आवश्यकता आहे हे दिसूनही आणि दिले तरी अधिक

मागण्याची वृत्ती आहेच हा आमच्या मनाला दुखविणारा आक्षेप येण्याचा संभव गृहीत धरूनही मला खालील म्हणणे मांडावयाचे आहे.

... आपण आणखी दहा सहस्र रुपये या वृत्तपत्रात गुंतवावे आणि संबंध रकमेवर म्हणजे २५ सहस्रांवर ३ टक्केप्रमाणे व्याज घ्यावे.

... आता या पत्राचा दुसरा भाग लिहीत आहे. गांधीजींचा हरिजन पुन्हा चालू झाला आहे. त्यातील अनेक विषयांवरील लिखाण गांधींच्या स्वतःच्या नावाने त्यात प्रत्येक आठवड्यात निदान दहा स्तंभ तरी असते. आपल्या लिखाणाचा लाभ अग्रणीला दुर्दैवाने किंचितही मिळाला नाही. केसरीला टिळकांचा लाभ प्रत्यक्षपणे झाला. हरिजनमध्ये गांधी स्वतः लिहीत आहेत.

आपली प्रकृती थोडी याहून बरी होताच आपण केवळ राजकीय नि हिंदुत्वविषयकच नव्हे तर क्रांती, यंत्र, विज्ञान, बुद्धिवाद, साहित्य, अतिहास, तत्वज्ञान, काव्य अत्यादी विविध विषयांवर आठवड्यातून एकदा तरी लेख लिहावा ही पुन्हा पुन्हा हात जोडून प्रार्थना आहे.

आपण अग्रणीसाठी विविध विषयांवरील लेख देण्याचे प्रारंभाला त्यावेळी पैशाचे भाषेत बोलणे योग्य नव्हे, पण अग्रणीला होणार्या, लाभाचा काही भाग आपल्या पूजनासाठी व्यय व्हावा म्हणून व्याजाच्या रकमेवर रुपये शंभरपर्यंत होणारी रक्कम घालून व्याज आणि ही फुलाची पाकळी मिळून महिना रुपये शंभर नियमितपणे पाठवून देईन.

हे सांगायला नको की माझ्या लिखाणासाठी प्रामाणिकपणे पण अपसमजाने त्यांनी पैसे देऊ केले असताही मी वरील कारणांसाठीच अग्रणीकरिता काही लिहू शकलो नाही किंवा त्यांना अधिक पैसे देऊ शकलो नाही.

माझ्यासमवेत दौऱ्या वर असणारे गोडसे-आपटे

माझ्या काही दौऱ्या त माझ्या समवेत आणणार्या मंडळींत गोडसे आणि काही वेळा आपटे सहभागी होत. यासंबंधीचा अभियोजकांनी बराच विपर्यास केला आहे. अभियोजकांनी सादर केलेल्या गोडसे यांच्या १७ पत्रांपैकी निदान १० पत्रे तरी गोडसे यांनी माझ्यासमवेत प्रवास करण्याची इच्छा व्यक्त केली नि ते माझ्यासमवेत दौऱ्यातवरहोते हे सिद्ध करण्यासाठी सादर केली आहेत. मी दौऱ्या वर जाई तेव्हा अनेक नेते नि कार्यकर्ते निरनिराळ्या स्थानकांवरून माझ्यासमवेत येत असत. कधी कधी ही संख्या इतकी वाढे की, माझ्या दौऱ्या च्या वेळी विशेष डबे राखून ठेवावे लागत. गेल्या आठवडा वर्षांत मी शंभराहून अधिक मोठे दौरे केले आणि भारतातील शतावधी नगर - ग्रामांतून भाषणे केली. यांपैकी अवघ्या दहा किंवा बारा दौऱ्यांआतगोडसे किंवा आपटे

माझ्यासमवेत होते. एवढेच नव्हे तर अभियोजकांनी सादर केलेल्या पत्रांतील संदर्भावरून हेही सिद्ध होईल की, पंडित नथूराम यांना त्यांच्या आग्रहामुळेच माझ्या मंडळींत समाविष्ट केले जाई आणि कधी कधी दुसऱ्यापतशाच उत्साही कार्यकर्त्यांना वाव देण्यासाठी मोठ्या दुःखाने त्यांना नकार दिला जाई. या म्हणण्याच्या पुष्टीसाठी गोडसे यांच्या पत्रातील खालील उत्तरे पहा :-

दि. १०-११-१९४१ च्या पत्रात गोडसे लिहितात - (१) आसाम दौर्यातसाठीमी मुंबई येथे केव्हा यावे. तसेच निघण्याचा दिनांक नि गाडी हे उत्तरात कळवावे. (२) आपण ज्या वेळी दौर्यामवरजाल त्या वेळी आपणासह दौर्याचवरयेऊन एक प्रकारे हिंदुसभेच्या दृष्टीने मिळणारे शिक्षण नि अनुभव घ्यावा अशी इच्छा महाराष्ट्रातील पुष्कळ चांगले कार्यकर्ते दाखवीत असतात. काल सातारा येथे बॅ. विठ्ठलराव करंदीकर यांनी माझेजवळ तशी इच्छा प्रदर्शित केली आणि तसे आपणास कळवावे असेही मला सांगितले. प्रवासात येणारा त्यांचा व्यय करण्यास ते सिद्ध आहेत... आपल्या सान्निध्यात ८-१५ दिवस घालवायला मिळावेत अशी त्यांची उत्कट इच्छा आहे. यासाठी ते प्रवाचा व्यय स्वतः करणार आहेत. तरी त्यांना प्रवासात येण्यास आपण संमती द्यावी असे मला वाटते.

दि. २१-८-४२ च्या पत्रात गोडसे लिहितात “दि. २९ ला भरणारी कार्यकारिणीची समिती चांगलीच महत्वाची होणार असल्याचे दिसत आहे... या बैठकीसाठी इतरही अनेक लोकांना बोलाविलेले आहे, तेव्हा त्यात मलाही जर येण्यास प्रत्यवाय नसेल तर मी येण्याची इच्छा करतो. आपल्या समवेतच्या माणसांत समावेश होण्यासारखा असल्यात तसा....”

दि. २४-८-१९४२ च्या पत्रात गोडसे लिहितात, “... दिल्ली येथील बैठक महत्वाची आहे. तरी अध्यक्षांच्या गटातील मनुष्य म्हणून मला नेता आल्यास पहावे.”

दि. ७-१२-४२ च्या पत्रात गोडसे लिहितात, “कानपूर अधिवेशनाचे अध्यक्ष म्हणून आपण तेथे जाण्यापूर्वी हिंदुसभेच्या प्रचारार्थ मी पुढे जाण्यास सिद्ध आहे. दुसरे कार्यकर्ते त्यांनाच पुढे पाठविण्यासंबंधी जोराची मागणी करीत आहेत; त्यामुळे माझे नाव गाळले जाण्याचा संभव आहे. तरी माझी आठवण ठेवून मला उत्तर प्रदेशात प्रचारार्थ पाठवावे.”

दि. ४-२-१९४३ च्या पत्रात गोडसे लिहितात, “आपण दि. १३/१४ चे कार्यसमितीसाठी दिल्ली येथे जाणार आहात त्यावेळी आपला प्रत्यवाय नसेल तर मी आपणासमवेत दिल्ली येथे येईन. आपली दुसऱ्याआवर्गाची जी तिकिटे असतील त्यांतील एखाद्या तिकिटासमवेत मिळणार्याई सेवकतिकिटावरही प्रवास करण्यास मी सिद्ध आहे.”

दुसऱ्याह एका समयी माझ्या कार्यवाहकांनी दि. २४-८-४२ च्या पत्राने नथूराम गोडसे यांस कळविले की, “हिंदुत्वकार्याकरिता आपण इतर कामे सोडूनही दिल्लीला येण्याची तत्परता दर्शविलीत याविषयी आभार. परंतु हरीभाऊ भागवत यांना समवेत न्यावयाचे आधीच निश्चित झाले असल्यामुळे या वेळी आपणास त्रास देऊ अच्छित नाही...”

कधी कधी गोडसे माझ्या परिवारातून वृत्तपत्रप्रतिनिधी म्हणून दौर्या'वर आले आणि त्यांनी माझ्या दौर्या'चीविस्तृत वर्णने विविध वृत्तपत्रांतून प्रसिद्ध केली. इतर अनेक वार्ताहरांनीही अशाच प्रकारचे कार्य केले असून श्री. गोडसे हे त्यांपैकी एक होते.

अभियोजकांनी सादर केलेल्या तथाकथित प्रलेखित पुराव्याच्या वरील विश्लेषणावरून निःशंकपणे हेच सिद्ध होते की, हिंदमहासभेच्या कामापुरताच गोडसे-आपटे यांचा माझ्याशी संबंध होता. एवढेच नव्हे तर हिंदुसंघटनेच्या कार्यात माझा ज्या सहस्रावधी लोकांशी संबंध होता त्यांपैकी गोडसे नि आपटे हे दोघे होते! एवढाच आमचा संबंध!!

गोडसे-आपटे यांच्या पुरावा म्हणून सादर केलेल्या २५ पत्रांत असा एकही शब्द नाही की ज्याच्यावरून हिंदुसभेच्या उच्च देशभक्तीने प्रेरित असलेल्या सार्वजनिक वैध नि नैर्बधिक अशा चळवळीवाचून अन्य कोणत्याही प्रकारचे माझे नि गोडसे-आपटे यांचे संबंध सिद्ध होतील! आमच्या या नैर्बधिक संबंधाचा दुसऱ्या एखाद्या दंडाई अपराधी अभियोगाशी संबंध जोडण्याचे अभियोजकांचे प्रयत्न कसे खुळेपणाचे अशिष्ट नि अन्याय्य आहेत हे माझ्या निवेदनात मी पुढे स्पष्ट करीन !

बडगेचा पुरावा

बडगे म्हणतो की तो प्रथम १९४४-४५ मध्ये मुंबईच्या गवालिया तलावावरील सभेनंतर सावरकर सद्नात आलेल्या ३०-४० कार्यकर्त्यांसमवेत तोही सावरकर सद्नात सावरकरांना भेटण्यासाठी गेला. तेथे एक गुप्त सभा झाली. त्यात तात्यारावांनी भाषण केले. नंतर माझा तात्यारावांशी शस्त्रभांडाराचा संचालक म्हणून परिचय करून देण्यात आला. माझे अभिनंदन करून तात्याराव म्हणाले की, “माझे काम चांगले असून तेच पुढे चालवावे.”

प्रथमतःच या त्यांच्या सांगण्यात मला जाचक असे काही नाही. कारण बडगेच सांगतो की त्या वेळी तो अशीच शस्त्रे विकित असे की जी विकण्यास नि बाळगण्यास अनुज्ञप्ती (लायसन्स) आवश्यक नसे. अभियोजकांनी बडगेने सावरकरांना पाठविलेली जी दोन पत्रे सादर केली आहेत त्यावरूनच हे सिद्ध होते की बडगे त्या वेळी केवळ वैध शस्त्रेच विकत असे.

बडगे स्वतःच सांगतो की, त्याने प्रथम १९४७ मध्ये रिव्हॉल्वर पाहिले. १९४७ च्या मध्यापासूनच त्याने दारूगोळा, बाँब, पिस्तुले आदी विकण्यास प्रारंभ केला.

यावरून बडगे यांची मी त्याच्या वैध शस्त्रविक्रीच्या कामासंबंधी १९४४ मध्ये प्रशंसा केल्याची माहिती खरी धरली तरी त्यात काहीही आक्षेपार्ह नाही.

दुसरे असे की, स्वतः हिंदुमहासभाच प्रकटपणे शस्त्रनिर्बंध रद्द करण्याची, सैनिकी शिक्षणाची नि अग्लंडप्रमाणे शस्त्रविक्रीला अनुज्ञप्ती देण्याची मागणी करीत होती. हे आंदोलन नैर्बधिक नि वैध होते. या आंदोलनाचे नेतृत्व मी करीत आहे.

बडगे म्हणतो की, सावरकर सदनात झालेल्या दुसऱ्या एका अनौपचारिक सभेला तो उपस्थित होता. ही सभा दादर येथील छबिलदास शाळेत भरलेल्या संमेलनाचे आधी किंवा नंतर १९४६ किंवा १९४७ मध्ये झाली. त्या वेळी ४० ते ५० जण सावरकर सदनात गेले. त्यामध्ये बडगे एक होता. त्या वेळी भाषण करताना सावरकर म्हणाले की, काँग्रेसचे धोरण हिंदुघातक आहे. मुसलमानांवर आर्थिक बहिष्कार पुकारावा आणि त्यांनी चढाई केल्यास हिंदूंनी प्रतिकारास नि प्रतिचढाईस सज्ज असावे. त्यासाठी हिंदूंनी शस्त्रास्त्रांचे शिक्षण घ्यावे.

बडगेचे हे म्हणणे खरे धरले तरीही त्या सभेचा या अभियोगातील कटाशी काही संबंध नाही. असे सांगितले गेले आहे की, त्या सभेत मी हिंदु-मुस्लिम प्रश्नावर बोललो नि मुसलमानांच्या चढाईचा प्रतिकार करावा असे सांगितले.

दुसऱ्याचनास्वसंरक्षणाच्या अधिकाराचा उपयोग करण्यास सांगणे हे पूर्णपणे नैर्बधिक नि वैध आहे. हिंदूंनी निरपराध मुसलमानांवर आक्रमण करावे असे मी सांगितले असते तर तो अपराध ठरला असता! एकंदरीत बडगेच्या पुराव्याचा भाग मला माझ्यावर सध्या ठेवलेल्या कटाच्या आरोपात गुंतवण्याइतका समर्थ नाही!

पण वस्तुस्थिती अशी आहे की, अशी सभा माझ्या घरी झालीच नाही, मी त्यात तसे भाषणही केले नाही. बडगेने सांगितलेली ही सर्वच कहाणी काल्पनिक आहे.

बडगेने सांगितलेली तिसरी घटना अशी की, परमेकर नि बखले यांनी केलेल्या एका कार्याच्या संबंधात सावरकर सदनात जी एक औपचारिक सभा झाली त्या वेळी बडगे उपस्थित होता आणि त्या वेळी घेतलेल्या एका गटाच्या छायाचित्रात सावरकर, डॉ. मुंजे यांच्यासमवेत बडगेही दिसत आहे. यात सर्व आले!! उलट तपासणीत बडगे म्हणतो की, परमेकर नि बखले निर्वासितांना साहाय्य करण्याचे काम करीत असत. ते त्यासाठी चालू असलेल्या हिंदु-मुसलमानांच्या दंगलीत हिंदू प्रवासी सापडू नयेत म्हणून संरक्षणाची व्यवस्था करीत. त्यांनी अशा प्रकारच्या चालविलेल्या वैध कामात त्यांच्याशी संबंध ठेवणे यात आक्षेपार्ह असे काही नाही. या सभेसंबंधी बडगेही अधिक काही सांगत नाही म्हणून त्याच्या या पुराव्यातही आक्षेपार्ह असे काही नाही. तसेच या अभियोगातील कटाच्या आरोपाशी संबंधीत अशी कोणतीही घटना त्यात नाही.

पुढची एक घटना सांगताना बडगे म्हणतो की आपटे, गोडसे नि मी सावरकर सदनाकडे गेलो. तेथे गेल्यावर आपटेने माझ्या हातातील पिशवी घेतली नि मला बाहेर वाट पाहत उभे राहण्यास सांगितले. आपटे-गोडसे आत गेले नि पाच दहा मिनिटांत बाहेर आले. आपटे बाहेर आला तेव्हा

त्याच्या हातात ती बॅग होती. नंतर त्यांनी एक गाडी घेतली नि ते दीक्षितजी महाराजांकडे गेले. ही घटना १४/१/४८ ला रात्री ९ वाजता घडली.

या कथेत बडगे माझे नाव कोठेच घेत नाही. त्यामुळे त्याचा मतितार्थ एवढाच निघतो की, आपटे नि गोडसे पाच दहा मिनिटे सावरकर सदनात होते. पण सावरकर सदनात येणे याचा अर्थ सावरकरांनाच भेटणे असा होऊ शकत नाही. आपटे नि गोडसे यांचा तेथेच खाली राहणार्यायदामले, भिडे, कासार यांच्याशी चांगला परिचय होता, हे बडगेनेच सांगितले आहे.

दुसरे असे की आपटे नि गोडसे या दोघांनीही ही कहाणी संपूर्णपणे नाकारली आहे. हा प्रसंग सिद्ध करण्यासाठी आवश्यक असा दुसरा पुरावाही अभियोजकांनी पुढे आणलेला नाही. त्यामुळे या 'बडगे नि त्याची बॅग' या कहाणीत पुराव्यासाठी लागणारे कोणतेही मूल्य नाही!

बडगेने सांगितलेली पाचवी घटना म्हणजे दि. १५ ला तो, आपटे नि गोडसे यात झालेले संभाषण. बडगे म्हणतो, "आपटे, गोडसे नि तो दीक्षितजी महाराजांच्या घरातून बाहेर आले, नि तेथील मंदिराच्या आवारात उभे राहिले. आपटेने मला त्यांच्या समवेत दिल्लीस चलय्यास सांगितले. मी विचारले, तेथे काय काम आहे? आपटेने सांगितले की, तात्यारावांनी गांधी, नेहरू आणि सुर्हालवर्दीलानाहीसे करावयाचे ठरविले असून ते कार्य त्याच्यावर सोपविले आहे."

याला माझे उत्तर असे की, ही सर्व ऐकीव कथा आहे. कारण बडगेही म्हणत नाही की त्याने हे उद्गार तात्यारावांच्या तोंडून ऐकले किंवा सावरकर अन्य कोणाला गांधी, नेहरू नि सुर्हा वर्दीला नाहीसे करा असे सांगत असतानाही बडगेने स्वतः ऐकलेले नाही. सावरकरांनी आपटेला असे सांगितले असे बडगेला सांगत आहे कोण? तर आपटे !!

असे गृहीत धरले की, आपटेने त्याला हे सांगितले असे बडगे म्हणतो म्हणून बडगेचे म्हणणे खरे असावे. तरीही हा प्रश्न उरतो की, आपटेने बडगेला सांगितले ते खरे की खोटे? गांधी, नेहरू आणि सुर्हाधवर्दीयांना ठार करा असे मी आपटेला सांगितले असे सिद्ध करणारा कोणताही पुरावा नाही. हिंदुसंघटनी कार्यकर्त्यांवर असलेला सावरकरांचा प्रभाव स्वतःच्या कामाला लावता यावा म्हणून आपटेनेही हे दुष्ट असत्य सांगितले असेल. अभियोजकांचे म्हणणे आहे की, आपटे अशा भयंकर गोष्टी करण्यात कुशल होता. उदाहरणार्थ, आपटे याने निवासस्थानांच्या चालकांना खोटी नावे सांगून खोटी पत्रे दिलेली आहेत. याचप्रमाणे त्याने अनुज्ञप्ती आवश्यक असलेली अशी शस्त्रास्त्रे, दारूगोळा आदी अवैध वस्तूही अनुज्ञप्तीवाचून एकत्र केल्या होत्या.

तिसरे असे की, आपटे नि गोडसे हे दोघेही ही घटना घडल्याचेच नाकारीत आहेत. त्यांनी बडगेला माझ्यासंबंधी असे काहीही असत्य सांगितलेले नाही. क्षमासाक्षी झालेल्या बडगेने स्वतःची कातडी वाचविण्यासाठी आरक्षकांच्या आग्रहामुळे मला गुंतविण्यासाठी ही कहाणी रचली असेल किंवा मला या अभियोगात गुंतविण्यासाठी दिवसरात्र खपून खरा वा खोटा पुरावा गोळा करण्याचा

आरक्षक प्रयत्न करीत आहेत हे ठाऊक झाल्याने त्यांना प्रसन्न करण्यासाठी बडगेने ही कल्पित कहाणी रचली असेल.

अभियोजकांच्या दृष्टीने बडगेच्या पुराव्यातील हा भागच काय तो माझ्यापुरता अतिमहत्वाचा आहे. परंतु क्षमासाक्षीचे म्हणणे त्याला स्वतंत्र नि चांगल्या पुराव्याचा पाठिबा मिळाल्यावाचून कधीही विश्वसनीय धरले जात नाही. परंतु बडगेच्या या माझ्याविरुद्ध जाणार्याच विधानांच्या पुराव्याला पाठिबा देणारा असा स्वतंत्र नि चांगला दुसरा पुरावा अभियोजक सादर करू शकले नाहीत.

बडगेने केलेल्या आरोपातील सर्वच घटना त्याच्या म्हणण्याप्रमाणे १७ जानेवारी १९४८ ला घडली. आपल्या निवेदनात तो म्हणतो, “गोडसे, आपटे आणि मी (बडगे) नि शंकर एका टॅक्सीतून निघालो. गोडसे म्हणाले चला आपण तात्यारावांचे शेवटचे ‘दर्शन’ घेऊ या. आम्ही सावरकर सदनाकडे गेलो. शंकरला आवाराच्या बाहेर उभे राहण्यास सांगितले. आम्ही तिघे सावरकर सदनात शिरलो. आपटेने मला खालच्या खोलीत बसण्यास सांगितले. गोडसे नि आपटे नंतर वर गेले. आणि ते ५-१० मिनिटांत खाली आले. गोडसे नि आपटे यांच्या मागोमाग तात्याराव आले आणि त्यांना म्हणाले, ‘यशस्वी होऊन या’. नंतर आम्ही चौघे तेथून टॅक्सीने रुझ्या महाविद्यालयाकडे जाण्यास निघालो. आपटेने मला टॅक्सीत सांगितले की ‘आता गांधींची शंभर वर्षे भरली.’” असे तात्याराव म्हणाले. पुढे आपटे म्हणाले की, “आता आपले काम यशस्वी होणार यात शंकाच नाही.”

याला माझे पहिले उत्तर असे की दि. १७ ला किंवा त्याच्या आसपास गोडसे नि आपटे मला भेटलेही नाहीत आणि मी त्यांना ‘यशस्वी होऊन या’ असे म्हटलेच नाही. तसेच आपटे किंवा अन्य कोणापाशीही मी गांधींची शंभर वर्षे भरली आहेत, असे भविष्यकथन केले नाही!

दुसरे असे की, बडगे ज्या भेटीविषयी सांगतो ते त्यांचे म्हणणे खरे धरले तरीही त्याच्या स्पष्ट सांगण्याप्रमाणेच बडगे त्या वेळी खालच्या खोलीत बसला होता आणि आपटे नि गोडसे तेवढेच वरती आले होते. बडगेला निश्चितपणे हेही ठाऊक नव्हते की आपटे नि गोडसे मला भेटले वा नाही अथवा कुटुंबातील अन्य कोणाला किंवा वर राहणार्या उभाडेकरूपैकी कोणाला तरी भेटून परत गेले! याउपर असेही गृहीत धरले की; आपटे नि गोडसे मला भेटले; माझ्याशी बोलले; तरीही आमचे काय बोलणे झाले हे खालच्या खोलीत त्याच्याच म्हणण्याप्रमाणे बसलेल्या बडगेला कळणेच शक्य नव्हते. अशा परिस्थितीत केवळ आपटे नि गोडसे पहिल्या स्तरावर गेले एवढ्यावरूनच ते माझ्याशी दंडार्ह कटाविषयीच बोलले असावेत असा बडगेनेच काढलेला निष्कर्ष स्वयंसिद्ध सत्य म्हणून मान्य करणे हा वेडसरपणा ठरेल! छे! त्यापेक्षा हेच अधिक शक्य आहे की ते माझ्याशी या आरोपीत कटाव्यतिरिक्त अन्य विषयावरच बोलले असले पाहिजेत!

असे म्हणण्याचे कारण हे की, अभियोजकांच्या पुराव्याप्रमाणेच त्या दिवशी बडगे, आपटे नि गोडसे त्याच गाडीने मुंबईच्या या टोकापासून त्या टोकापर्यंत अनेक लोकांकडे हिंडले नि त्यांच्याशी ते गांधीवधाचा कट सोडून अन्य अनेक विषयांवरच बोलत होते, उदाहरणार्थ, ते अफझुलपूरकरांकडे गेले व तेथे निजाम नागरी प्रतिकार आंदोलनासंबंधी बोलले; आणि त्यांनी त्यांच्याकडून पैसे मिळविले असे अभियोजकांचे साक्षी श्री. अफझुलपूरकर यांनीच सांगितले आहे. आपटे एकटेच रंगाचे कारखानावाले शेट चरणदास मेघजी यांना भेटले नि त्यांनी त्यांच्याकडून निजाम आंदोलनासाठी पैसे घेतले. कुर्ला येथे जाऊन त्यांनी पटवर्धन, पाटणकर नि काळे यांना भेटून त्यांच्याकडून अग्रणी किंवा हिंदुराष्ट्र प्रकाशन यासाठी पैसे मागितले, त्यामुळे हेच अधिक शक्य आहे की आपटे नि गोडसे त्या दिवशी जर मला भेटलेच असले तर ते निजाम आंदोलन, दैनिक अग्रणी किंवा हिंदुसभेच्या कामासंबंधी बोलले असतील अथवा माझ्या प्रकृतीची विचारपूस करून परत गेले असतील! कारण त्या संबंध दिवसात ते इतरांशी कटाव्यतिरिक्त विषयावरच बोललेले आहेत असे अभियोजकांच्या पुराव्यावरून स्पष्ट होते.

तिसरे असे की, वरील कारणासाठीच बडगेचा दुसरा आरोपही असिद्ध ठरतो. बडगे म्हणतो की, “पाच-दहा मिनिटात आपटे-गोडसे खाली आले ‘त्यांच्या मागोमाग सावरकर आले नि आपटे-गोडसेंना म्हणाले की “यशस्वी होऊन या”’. मी हे वाक्य उच्चारले असे गृहीत धरले तरीही ते वाक्य निजाम आंदोलन, अग्रणीसाठी निधी उभारणे किंवा माझे आर्थिक हितसंबंध ज्यात गुंतले होते त्या हिंदुराष्ट्र प्रकाशनाचे भाग-भांडवल खपविणे या वैध नि नैर्बधिक संबंधातही ते वाक्य मी उच्चारलेले असेल. आपटे-गोडसे पहिल्या स्तरावर माझ्याशी काय बोलले ते बडगेला मुळीच ठाऊक नसल्याने ‘यशस्वी होऊन या’ हे मी त्यांना कोणत्या संदर्भात बोललो ते बडगे निर्धारपूर्वक सांगूच शकत नाही!

चौथे असे की, बडगेच्या म्हणण्याप्रमाणे टॅक्सीमध्ये आपटे यांनी त्याला सांगितले की ‘गांधीची शंभर वर्षे भरली असे तात्या वर म्हणाले’. बडगेचे हे माझ्याविरुद्धचे सांगणे ऐकीव असल्याने ते पुरावा म्हणून धरले जाऊ शकत नाही! मी आपटेला असे सांगत असताना बडगेने स्वतः ऐकलेले नाही. मी आपटेला असे म्हटल्याचे क्वचित आपटेने खोटेही सांगितले असेल. मी आपटेशी असे बोललो हे सिद्ध करणारा कोणताही पुरावा नाही.

तेव्हा बडगे खोटे बोललेला असो किंवा आदंड्यआरोपित कटाच्या प्रगतीसाठी माझ्या लोकांवरील नैतिक प्रभावाचा उपयोग करण्याकरिता गोडसे नि आपटे यांनी असत्य सांगितलेले असो यांपैकी कोणत्याही परिस्थितीत, जोवर या बडगेच्या म्हणण्याला दुजोरा देणारा आणि मला या दंडाई कटाची माहिती होती असे सिद्ध करणारा स्वतंत्र नि विश्वसनीय पुरावा सादर केला जात नाही, तोवर मी या कटात गोवला जाऊ शकत नाही.

पाचवे नि सर्वात महत्वाचे म्हणणे असे की, आपटे नि गोडसे या दोघांनीही बडगेचे हे म्हणणे ठामपणे नाकारले आहे. दि. १७-१-४८ ला ते दोघे बडगे अथवा अन्य कोणासमवेत सावरकर सदनात गेले नि सावरकरांना भेटले हे बडगेचे संपूर्ण म्हणणेच त्या दोघांनी नाकारले आहे. त्यांच्या या विरोधी निवेदनामुळे बडगेची ती कहाणी नि ते आरोप मुळापासूनच उखडले गेले आहेत!

सहावे विधेय असे. बडगेचा आरोप असा की, या भेटीसाठी सावरकर सदनात जाताना आपटे नि गोडसे यांनी कोटियनची टॅक्सी भाड्याने घेतली होती. हा टॅक्सी ड्रायव्हर त्याच्या निवेदनात सांगतो की, शिवाजी उद्यानापाशी त्याने टॅक्सी थांबविली. चौघेजण खाली उतरले. त्याच्या उजव्या बाजूच्या कोपर्या पासून दुसऱ्या घरापर्यंत ते गेलेले त्याने पाहिले. पाच मिनिटात ते पुन्हा टॅक्सीत बसले. बडगेच्या कहाणीला दुजोरा देण्यासाठी या टॅक्सी ड्रायव्हरला आणलेले असेल तर माझ्यापुरता तरी त्याचा पुरावा अयशस्वी ठरतो. टॅक्सी ड्रायव्हर माझे सदन नीट दाखवू शकत नाही. त्याला त्याचे नाव सांगता येत नाही. त्या घरात हे उतारू कोणाला भेटण्यासाठी गेले होते हेही तो सांगू शकत नाही. तो निश्चितपणे ते दुसरेच घर होते असेही सांगत नाही. सर्वसाधारणपणे त्याला दिसत होते त्यावरून ते दुसरे घर असावे असे त्याचे म्हणणे. ते घरापर्यंत गेले एवढेच त्याने पाहिले. आपल्या उलट तपासणीत कोटियन म्हणतो की, तो टॅक्सी ड्रायव्हर असल्याने त्याला वेळसंबंधी फार दक्ष राहावे लागते. म्हणून त्याने सांगितलेला वेळ विश्वासार्ह धरला पाहिजे. पण बडगेची कहाणी खरी धरायची तर आपटे नि गोडसे २०-२५ मिनिटांपेक्षा कमी वेळात परत येऊ शकले नसते! यावरून बडगे नि कोटियन यांचे म्हणणे परस्परांशी विसंगत आहे त्यामुळे बडगेचेच म्हणणे अधिक अविश्वासार्ह ठरते. आणि माझ्या विरोधी पुरावा म्हणून दोघांपैकी कोणाचेच म्हणणे ग्राह्य नि उपयोगी नाही!

शंकर किस्तय्या म्हणतो, की ते चौघे टॅक्सीतून गेले. पण बडगेच्या म्हणण्याप्रमाणे शंकर सावरकर सदनच्या घराबाहेर थांबला नव्हता तर तो टॅक्सीतच थांबला होता. शंकर म्हणतो की, शिवाजी उद्यानपासून परत जाताना त्या टॅक्सीत शंकर पुढे बसलेला होता. त्यामुळे त्याला आपटे, बडगे, गोडसे यांचे मागे चाललेले बोलणे ऐकूही येत नव्हते आणि ते इंग्रजी किंवा मराठीत बोलत असल्याने त्याला ते समजतही नव्हते!

यावरून निष्कर्ष असा निघतो की, दि. १७-१-४८ ला कोटियनच्या टॅक्सीतून आपण गोडसे, आपटे यांच्या समवेत सावरकर सदनात गेलो या बडगेच्या आरोपाला कोणीही दुजोरा देत नाही तर उलट सर्वजण त्याच्या विरुद्धच माहिती देतात.

त्याच्या निवेदनाच्या पृष्ठ २२० वर बडगे सांगतो की गांधीजी नि इतरांना नष्ट करण्यासाठी बडगेने आपटे नि गोडसे यांच्यासमवेत जाण्याचे ठरविले; कारण त्या दोघांनी त्याला पूर्वी आर्थिक साहाय्य दिले होते, त्याने त्यांच्या समवेत त्यांच्या सांगण्यानुसार काम केले होते. आणि तात्याराव

सावरकरांनी हे काम पूर्ण करण्याची आज्ञा दिली आहे असे आपटे यांनी सांगितल्यामुळे ही आज्ञा पाळणे आपले कर्तव्य आहे असे मला वाटले.

यावर माझे म्हणणे असे की, असा दंड्य अपराध करण्यास मी आपटेला सांगितले असे सिद्ध करणारा थोडासुद्धा पुरावा उपलब्ध नाही. हे असत्य आपटेने शोधलेले असो किंवा बडगे खोटे सांगत असो. कोणत्याही परिस्थितीत बडगेचा हा आरोप वरील कारणासाठीच मला या कटात गोवण्यास पुरेसा पुरावा ठरत नाही.

दुसरे असे की, खरोखरच बडगे दि. १५-१-४८ ला कटात समाविष्ट झाला असेल तर, त्याच्या स्वतःच्याच सांगण्याप्रमाणे आपल्या जीविताविषयी किंवा सुरक्षिततेविषयी अत्यंत निश्चिंत नसलेल्या नि साधाभोळा नसलेल्या बडगेने मी तशी आज्ञा खरोखरच दिली का हे मलाच येऊन विचारणे मानवी स्वभावानुसार योग्य ठरले असते. विशेषतः बडगेच्या म्हणण्याप्रमाणे त्यानंतर दोनच दिवसांनी दि. १७ ला तो सावरकर सदनात आला आणि मी 'यशस्वी होऊन या' असे म्हटलेले जर त्याने ऐकले होते तर त्याचवेळी बडगेने आपटे नि गोडसे यांच्यासमोर मला विचारून मी खरोखरच बडगेचा जीवच धोक्यात घालणारी तशी भयानक आज्ञा दिली काय याची निश्चिती करून घेणे आवश्यक होते. पण बडगेने तसे काहीच केले नाही.

तिसरे म्हणणे असे की, बडगेला खरोखरच माझी आज्ञा इतकी शिरसावंदय वाटत होती आणि त्यासाठी आपल्या जीवाचीही क्षिती न बाळगता दिल्लीला जाण्याइतका तो धीट नि साहसी होता तर मग तो वचन दिल्याप्रमाणे समोरून गांधीवर चढाई न करता मागे राहून पळाला का आणि त्यानेच मान्य केल्याप्रमाणे नंतर तो त्याचा जीव वाचविण्यासाठीच लपूनछपून का राहिला!

चौथे म्हणणे की, बडगे दिल्लीला गेलाच असला तर तो 'ज्या वस्तू विक्रीत होता त्यासाठी दिल्ली नि पंजाबमधील निर्वासितांकडून चांगली मागणी येईल, त्यांच्याकडून चांगले पैसे मिळतील; अशा किंवा अन्य काही मार्गाने पैसे मिळविण्याच्या हेतूनेच गेला असेल, माझ्या आज्ञेच्या पालनासाठी नव्हे!

बडगेचा उद्देश नि स्वभाव

बडगेने माझ्याविरुद्ध दिलेल्या पुराव्याचे मी वर केलेले विश्लेषण पाहता असा निष्कर्ष निघतो की, बडगेचा पुष्कळसा पुरावा जुळवलेला आणि उरलेला ग्राह्य धरता न येण्यासारखा आहे. माझ्या विरुद्ध खोटा पुरावा देण्यामागील बडगेचा उद्देश स्पष्ट आहे. त्याने पाहिले की, थोड्याशा संशयापुढे काहीतरी करून या कटाच्या अभियोगात मला गोवण्याचा पोलिस कसून प्रयत्न करित आहेत. बडगेच्या हेही लक्षात आले असावे की, या अभियोगात एखाद्या भारतीय कीर्तीच्या नेत्याला गोवले

तर देशात सनसनाटी पसरेल नि भरपूर प्रसिद्धी मिळेल अशी अपेक्षा पोलीस करीत असावेत. अत्यंत गंभीर आरोपाखाली अटक करण्यात आलेल्या आणि निराशाजनक नि त्रासदायक परिस्थितीच्या कात्रीत सापडलेल्या बडगेसारख्या माणसाला त्या परिस्थितीतून सुटण्याचा नि त्याची कातडी नि जीव वाचविण्याचा एकच मार्ग उरला तो म्हणजे पोलीस सांगतील त्याप्रमाणे साक्ष देणे, क्षमासाक्षी होणे आणि माझ्याविरुद्ध शेवटपर्यंत पक्की साक्ष देण्याची महत्वाची अट पाळण्याची हमी देणे. ही अट त्याने पाळली नि त्याची कातडी बचावली. बडगेने दिलेल्या संबंध साक्षीची छाननी करता हे स्पष्टपणे दिसते की तो स्वभावाने पापपुण्याची क्षिती न बाळगणारा नि अत्यंत धूर्त आहे.

अशा प्रकारे त्याच्या स्वतःच्याच तोंडाने त्याने मान्य केल्याप्रमाणे कोणताही विधिनिषेध न मानणारा क्षमासाक्षी बडगे त्याची कातडी बचावण्यासाठी माझ्याविषयी खोटी कहाणी रचून सांगेल यात काहीच आश्चर्य नाही.

माझ्याशी संबंधित असलेल्या बडगेच्या साक्षीतील महत्वाच्या भागाचे विश्लेषण मी केले आहे. मी हेही दाखविले आहे की, मी गांधी, नेहरू नि सुर्हा वर्दी यांना नाहीसे करण्याचा निर्णय घेतल्याचे नि तशी दुष्ट आज्ञा आपटेला दिल्याचे बडगेचे जे म्हणणे होते त्याला स्वतंत्र नि विश्वासार्ह असा अन्य पुरावा नसल्याने त्याच्या त्या म्हणण्यात काहीच तथ्य उरत नाही. त्यामुळे क्षमासाक्षी बडगेची ही सर्व कथा मला या कटात गुंतविण्याचा पुरावा म्हणून मान्य केली जाऊ नये.

बडगेने त्याच्या साक्षीत वेळोवेळी आत्मप्रौढी मिरविली आहे की, तो खोटे बोलत असे, ढोंग करीत असे आणि स्वतःची कातडी बचावण्यासाठी दुसऱ्या ना धोक्यात लोटीत असे. त्यानेच साक्षीत सांगितलेली अशी काही उदाहरणे खाली देतो.

बडगे म्हणतो :- १) “मी (बडगे) निर्बंधबाह्य रीतीने नि गुप्त रीतीने शस्त्रे, हस्तध्वम, स्फोटक द्रव्ये आदी विकीत असे.”

२) मी पकडला जाणार या भीतीने आणि तेव्हा ती स्फोटकांची पिशवी माझ्यापाशी सापडू नये म्हणून मी ती खरात यांच्या घरी लपविली.

३) दोन रिव्हाल्व्हरे असलेली ती पिशवी मी टॅक्सीमध्ये, टॅक्सीवाल्याला न कळवताच ठेवली. हेतू असा की झडतीत ती रिव्हाल्व्हरे सापडलीच तर मी न सापडता तो टॅक्सीवालाच सापडावा.

४) बडगेने बंडोपंत हे खोटे नाव धारण केले.

५) तो उघडपणे सांगतो की, पैसे मिळविण्यासाठी तो खोटी निवेदने देत असे, तोच सांगतो त्या रिव्हाल्व्हरचे ३५० रुपये तरी त्याला दीक्षितजी महाराजांनी द्यावेत असे त्याला वाटत असल्याने त्याने ते रिव्हाल्व्हर विकत घेतल्याचे खोटेच सांगितले.

यापुढे मला अधिक भर देऊन सांगितले पाहिजे की, बडगेने दिलेल्या पुराव्यातील माझ्याशी संबंधित नसलेला काही भाग काही विशिष्ट गोष्टीत न्यायालयाला दुजोरा मिळवून विश्वासाह वाटला तरी तेवढ्यामुळे क्षमासाक्षीने माझ्या विरुद्ध दिलेल्या पुराव्यांना, त्या आरोपीत कटात मी भाग घेतल्याचे किंवा संबंध ठेवल्याचे पुराव्यानिशी सिद्ध होईतो, दुजोरा मिळाला असे म्हणता येत नाही. या माझ्या म्हणण्याच्या पुष्ट्यर्थ मी सरकारस एव्हिडन्स अॅक्ट ७ वी आवृत्ती, धारा १३३ चा उतारा स्वतंत्रपणे देतो.

बडगेची तीन पत्रे

अभियोजकांनी बडगेची तीन पत्रे पुरावा म्हणून दिली आहेत. त्यांपैकी पहिली दोन बडगेने मला १९४३ मध्ये पाठविलेली असून त्यांत त्याने तो चालवीत असलेल्या नि अनुज्ञप्तीची आवश्यकता नसलेल्या शस्त्रभांडारासाठी साहाय्य मागितले आहे. बडगेने त्याच्या साक्षीत पुन्हा पुन्हा मान्य केले आहे की तो १९४७ पर्यंत हिंदुमहासभेचा कार्यकर्ता होता आणि तो त्यावेळेपर्यंत अनुज्ञप्तीची आवश्यकता नसलेलीच शस्त्रे विकत असे. शस्त्रनिर्बंध रद्द करण्याचे, शस्त्रविक्रीसाठी अनुज्ञप्तीची अट काढून टाकण्याचे आणि सैनिकी शिक्षणप्रचाराचे आंदोलन मी उघडपणे नेतृत्व घेऊन चालवीत असे. त्यामुळे हिंदुमहासभेचा अध्यक्ष या नात्याने अशा प्रकारची अनेक प्रतिवृत्ते नि सहाय्याच्या मागण्या माझ्याकडे येत असत. त्याचे तिसरे पत्र म्हणजे माझे कार्यवाह ग. वि. दामले यांनी बडगेच्या मुफ्त वाचनालयासाठी विनामूल्य पाठविलेल्या तुकारामाचे अभंग, हिंदू संघटनांची आणि धार्मिक पुस्तके आदी मिळाल्याची बडगेने दिलेली पावती आहे. माझ्या कार्यालयातून हिंदू आंदोलनाची माहिती देणारी अशी शेकडो पुस्तके हिंदुस्थानभर निरनिराळ्या वाचनालयांना पाठविली जात असत. माझ्या कार्यालयातील ज्या धारिण्या सध्या अभियोजकांच्या हाती आहेत त्यांत अशा शेकडो पावत्या सापडतील. मी म्हणतो की, या पुराव्याचा सध्याच्या अभियोगाशी काहीही संबंध नसून मला या कटात गुंतविण्यास ते पुरावे निरुपयोगी आहेत.

कु. मोडकचा पुरावा

तिच्या साक्षीत माझ्याशी संबंधित अशी दोन-तीन वाक्येच आहेत. ती म्हणजे की, दि. १४ ला सकाळी आगगाडीत तिने आपटे नि गोडसे यांच्याकडून ऐकले की त्यांना शिवाजी उद्यानातील सावरकर सदनात जावयाचे होते.

हे लक्षात घेणे आवश्यक आहे की, या तिच्या निवेदनात गोडसे मला स्वतःला भेटायला चालले होते असे कोठेही म्हटलेले नाही. सावरकर सदनात जाणे म्हणजे सावरकरांनाच भेटायला जाणे नव्हे. अभियोजकांनी सावरकर सदनासंबंधी दिलेल्या माहितीवरूनही हे सिद्ध होते की, त्या सदनातील तळच्या स्तरावर जे हिंदुसंघटन कार्यालय होते तेथे हिंदुमहासभा कार्यकर्ते जमत असत, त्यांपैकी कोणालातरी भेटण्याचा आपटे-गोडसे यांचा उद्देश असू शकेल. मी स्पष्टपणे सांगतो की, त्या किंवा त्याच्या आसपासच्या दिवशी आपटे नि गोडसे सावरकर सदनात आल्याचेही मला कोणी सांगितले नाही. दि. १४ ला किंवा त्याच्या आगे मागे त्यांपैकी कोणी किंवा ते दोघे मला भेटलेले नाहीत.

डॉ. जगदीशचंद्र जैन

डॉ. जैन त्यांच्या साक्षीत माझ्या संदर्भात असे निश्चितपणे सांगतात की, मदनलाल त्यांना भेटला तेव्हा तो म्हणाला की, हिंदुमहासभेचे सावरकर यांनी त्यांची नगरमधील कृत्ये ऐकून त्याला भेटीसाठी बोलावले. ते दोन तास त्याच्याशी बोलले नि त्यांनी त्याच्या कृत्याविषयी मदनलालची पाठ थोपटली नि म्हणाले की असेच काम चालवा. एवढेच.

मदनलालच्या डॉ. जैन यांना सांगितलेल्या या विधानाविषयी माझे म्हणणे असे की १) मी मदनलालचे नावही कधी ऐकले नव्हते. तो मला कधी भेटलाही नाही किंवा त्याने त्याचे पराक्रम मला कधी सांगितलेही नाहीत. मी त्याच्याशी कधी बोललोही नाही. त्याची पाठ मी कधी थोपटली नाही; आणि असेच काम चालू दे, असेही कधी म्हटले नाही.

२) मदनलालने प्रा. जैन यांना माझ्या भेटीची ही कहाणी सांगितली असे गृहीत धरले तरी, नगरमधील मदनलालचे पराक्रम कोणते ते जैन यांनीच स्वतः सांगितले आहेत. जैन त्याचे पराक्रम सांगताना म्हणतात, “मदनलालने पटवर्धनांच्या सभेत गोंधळ करून त्यांच्यावर हल्ला केला. हिंदूंच्या नि निर्वासितांच्या साहाय्यासाठी त्याने एक स्वयंसेवक पथक संघटित केले होते. त्याने नगर येथे संघटित केलेल्या गटाने शस्त्रे जमवून त्याचा साठा केला होता नि त्याने मुसलमान फळविक्यांना हाकलून दिले होते. जैन यांनी नगर येथील मदनलालचे एवढे पराक्रम सांगितले असून ते पुढे म्हणतात की, मदनलाल सावरकरांना भेटला नि त्याने हे पराक्रम त्यांना सांगितले. हा संदर्भ लक्षात घेता हे स्पष्ट दिसते की, मदनलाल मला भेटला तेव्हा त्याने मला हे किंवा अशा प्रकारचे पराक्रम वर्णन करून सांगितले. माझ्या भेटीसंबंधीचे हे निवेदन पूर्ण केल्यावर पुढल्या अर्ध्या भागातील त्यांच्याच कथेत पृष्ठ ३०० वर ते म्हणतात की मदनलालने नंतर त्यांना सांगितले की, त्यांच्या गटाने एका नेत्याचा वध करण्याचा कट केला आहे. त्यानंतर अगदी शेवटी मदनलाल म्हणाला की, त्या नेत्याचे नाव गांधी आहे. कथनातील कालक्रम पाहता हे स्पष्ट होते

की, गांधीजींच्या वधाचा नंतर ठरलेला कट आणि मदनलालचे नगर येथील पराक्रम या दोन गोष्टी अगदी भिन्न आहेत. यावरून ओघानेच असा निष्कर्ष निघतो की। आरोपाप्रमाणे सुद्धा मदनलालने मला केवळ त्याचे नगरचेच पराक्रम सांगितले आहेत आणि गांधीवधाचे कटासंबंधी तो माझ्याशी अवाक्षरही बोललेला नाही. हा तर्क बाजूला ठेवला नि केवळ जैन यांच्या निवेदनाचा विचार केला तर त्यात मदनलालचे मला गांधीवध कटासंबंधी काही सांगितल्याचे किंवा त्यासंबंधी मला काही माहिती असल्याचे किंवा यात माझा संबंध असल्याचे सांगितलेले नाही. उलट जैन स्पष्टपणे सांगतात की, त्यांना माहिती समजू शकली नाही. आणि त्यांना यापेक्षा त्यासंबंधी अधिक काहीही कळले नव्हते.

यावरून मी असे म्हणतो की, मदनलालचे हे म्हणणे आहे तसे सत्य म्हणून गृहीत धरले तरीही त्याच्यावरून या आरोपीत कटाशी माझा संबंध जोडण्याइतका कोणताही महत्वाचा पुरावा मिळत नाही.

तिसरे हे विशेष लक्षात ठेवले पाहिजे की, डॉ. जैन, श्री. अंगदसिंग किंवा माननीय श्री. देसाई यांपैकी कोणीही मदनलालची ही कहाणी नोंदवून ठेवलेली नाही किंवा त्याची टिपणेही ठेवलेली नाहीत. त्यामुळे आश्चर्य वाटायला नको कारण की डॉ. जैन यांनी त्यांच्या आठवणीतूनच वेळोवेळी सांगितलेल्या या मदनलालच्या कथेत विसंगती आढळते. विशेषतः त्यांनी आता माझ्याशी संबंधित असा मदनलालच्या कथनाचा जो भाग सांगितला तो पोलिसांच्या दाबामुळे खालील कारणास्तव नंतर घुसडलेला असावा.

चार : डॉ. जैन यांनी दंडाधिकार्याभपुढेदिलेल्या निवेदनात त्यांनी त्यांच्यापाशी मदनलालने माझ्यासंबंधी सांगितलेला कथेचा भाग कथन केलेला नाही म्हणूनच त्यांनी या साक्षीत सांगितलेल्या या वृत्ताच्या खरेपणाविषयी मी आक्षेप घेतो. निर्बंधानुसार दंड्यप्रक्रिया संहितेच्या नियम १६४ खाली केलेल्या निवेदन नियम १६१ खाली केलेल्या निवेदनापेक्षा अधिक बळकट नि मौल्यवान समजले जाते. मुंबईच्या मुख्य दंडाधिकार्या पुढे न्यायालयातील मुक्त वातावरणात आरक्षकांचा दाब नसताना थोडा वेळ मोकळ्या झालेल्या डॉ. जैन यांच्या शुद्ध मनाने दंडाधिकार्या पुढे मदनलालची नि माझ्या भेटीची ही जोडकथा सांगितलेली नव्हती. असे म्हणता येत नाही की जैन यांनी ही कथा सांगितली असताही दंडाधिकारी ती लिहूनच घ्यायला विसरले! हेच खरे की डॉ. जैन यांनी त्या वेळी ही कथा दंडाधिकार्यालनासांगितलीच नाही. उलटतपासणीचे वेळी पृष्ठ ३०३ वर ते स्पष्टच सांगतात, 'मदनलालने मला सांगितलेली, त्याला वीर सावरकरांनी बोलवून घेतल्याची, दोन तास त्याचे पराक्रम ऐकल्याची नि नंतर त्याची पाठ थोपटून 'असेच पराक्रम करा' असे वीर सावरकरांनी म्हटल्याची ती कथा मी दंडाधिकार्या पुढे सांगितली नाही'. आरक्षकांपुढील त्यांच्या निवेदनातही 'असेच पराक्रम करा' हे शब्द नाहीत. या न्यायालयातील त्यांच्या पुनर्परीक्षेत डॉ. जैन यांनी या अडचणीतून अभियोजकांना सोडविण्याचा प्रयत्न केला

आहे. पण प्रत्यक्षात मात्र मदनलालच्या भेटीची ही कथा मी आधी आरक्षकांना नि माननीय मंत्र्यांना सांगितली होती असे उत्तर देऊन त्यांनी अभियोजकांना अधिक अडचणीत टाकण्यात यश मिळविले आहे!! परंतु लक्षपूर्वक पाहता त्यांचे हे उत्तर हास्यापद वाटते; कारण त्यांनी आरक्षकांपासून माननीय मंत्र्यांपर्यंत केलेल्या निवेदनापैकी मदनलालने पुस्तके नि स्फोटके विकल्यापर्यंतचा सर्व भाग दंडाधिकार्यालपुढेही सांगितलेला आहे. परंतु त्या निवेदनात त्यांनी मदनलालच्या नि माझ्या भेटीची कथा कोठेही सांगितलेली नाही आणि आता अभियोजक मात्र माझ्या वरील या अभियोगाला त्या कथेपासूनच प्रारंभ करीत आहेत!! डॉ. जैन यांनी हे नंतर सांगण्याचे खरे कारण असे असले पाहिजे की, परमेश्वराला स्मरून दंडाधिकार्या पुढे करावयाच्या निवेदनात इतक्या काल्पनिक खोट्या कहाण्या सांगण्याइतके डॉ. जैन पूर्ण निर्ढावलेले नसावेत!

पाच : मदनलालने डॉ. जैन यांना अशा भयंकर खुनी कटाची माहिती खरोखरच दिली असली तर त्यांनी तो कट विफल करण्यासाठी शासनीय अधिकार्यांकनात्याची माहिती तत्काल का दिली नाही? असा दंड्य कट वेळीच नष्ट करता यावा यासाठी अधिकार्यांनासाहाय्य देणे हे नागरिकांचे कर्तव्य असते हे आपणाला माहित होते असे डॉ. जैन यांनी त्यांच्या साक्षीत म्हटले आहे. ही माहिती पूर्वीच का दिली नाही असा प्रश्न त्यांना गृहमंत्र्यांनीही विचारला होता. जैनांचे यावर एवढेच उत्तर की, मदनलालची ही कटाची कथा त्यांना एवढी गंभीर वाटली नाही. परंतु डॉ. जैन यांनी दिलेले हे कारण पूर्णपणे खोटे होते हे त्यांनी पुढे दिलेल्या निवेदनावरूनच सिद्ध होते. कारण दिल्लीत होणारा हा भयंकर कट आधीच उघडकीस यावा या हेतूने, दिल्लीतील अधिकार्यांसनाथाची पूर्वसूचना मिळावी म्हणून त्यांनी त्यांना वाटलेल्या या गंभीर कटाची माहिती जयप्रकाश यांना सांगितली असे डॉ. जैन यांनीच पुढे सांगितले आहे. दिल्लीतील शासनाला कळविण्याइतकी ही कथा जर त्यांना गंभीर वाटत होती तर मुंबई शासनाला कळविण्याइतकी ती गंभीर होतीच. डॉ. जैन दुसरे कारण पुढे करतात की, मुंबईच्या आरक्षकांना ती वार्ता कळविण्याची त्यांना भीती वाटली! पण मुंबईच्या मुख्यमंत्र्यांना तर ते भीत नव्हते कारण दिल्लीत ध्वमस्फोट होताच तत्काळ ते मुख्यमंत्र्यांना भेटले. हा सर्व गोंधळ नि विसंगतीने भरलेला पुरावा पाहता त्यावरून एकच अपरिवर्तनीय निष्कर्ष निघतो की, डॉ. जैन यांनी त्यांच्या साक्षीत सांगितली तशी कहाणी त्यांनी मदनलालकडून ऐकलेलीच नाही. ती नंतर जुळविलेली आहे.

सहा : डॉ. जैन नि अंगदसिंग यांना ध्वमस्फोटानंतर ही सर्व कथा का जुळवून सांगावी लागली त्याचे कारण त्यांच्या या साक्षीतील उघड शब्दामागे दडलेला अर्थ पाहिला की स्पष्ट होऊ लागते. डॉ. जैन यांनीच मान्य केले आहे की मदनलालचे नि त्यांचे संबंध जवळचे होते. मदनलालकडून नि मदनलालकरिता ते पत्रे घेत असत. त्यांपैकी काही नंतर त्यांच्याकडे सापडली. डॉ. जैन नि मदनलाल यांचे संबंध आहेत हेही अनेकांना ठाऊक होते. कारण मदनलाल त्यांची पुस्तके विकीत असे. साहजिकच दि. २१ च्या टाईम्स ऑफ इंडियामध्ये त्यांनी गांधीजींच्या प्रार्थनास्थळी

ध्वमस्फोट झाल्याची नि त्या संबंधात मदनलालला अटक झाल्याची बातमी जेव्हा वाचली तेव्हा साहजिकपणेच आपणही या संकटात सापडू असे वाटून ते घाबरले. डॉ. जैन यांनी मान्य केले आहे की, अधिकार्या कडे धाव घेण्यापूर्वी त्यांनी टाइम्समधील हे वृत्त वाचले होते. मदनलाल आपले संबंध सांगेल नि त्यामुळे आपणावर जे संकट येईल त्यापासून आपला बचाव करण्याचा निर्णय डॉ. नि अंगदसिंग यांनी घेतला असावा. आणि मग या अपराधासंबंधी खरी-खोटी माहिती अधिकार्यांना पुरवून त्यांना साहाय्य करणारे शूर नागरिक म्हणून पुढे येण्यापेक्षा बचावाचा दुसरा कोणता मार्ग त्यांना उरला होता? या ध्वमस्फोटासाठी एखादा कट असावा असे त्या दिवशीच्या सकाळच्या काही वृत्तपत्रांनी सुचविलेच होते. त्यावरून डॉ. जैन यांनी त्यांच्या या कथेचा पाया रचला. त्यांना ठाऊक होते की, मदनलाल निर्वासितात काम करीत असे, तो हिंदू मताचा होता आणि हिंदूसंघटनी पक्षाचा मान्यवर नेता म्हणून जनतेला माझे नाव ठाऊक होतेच! मदनलाल आणि हा कट यांच्याशी माझे नाव जोडले की जनतेला नि आरक्षकांना आकर्षित करणारे एक मोठेच घबाड हाती येईल आणि त्यामुळे, या कटाची पूर्वीच अधिकार्यांना माहिती न देण्याचा आपल्या हातून घडलेला अपराधही क्षम्य ठरेल असा विचार करून डॉ. जैन घाईघाईने मुख्यमंत्र्यांकडे गेले नि त्यांनी स्वतःच जुळवलेला कथेचा पहिला पाढा वाचला. डॉ. जैन यांच्या पुराव्यातील गोंधळ नि विसंगती यामुळे त्यांच्या या कथेचे वर दिलेले कारणच दुसऱ्यांमकोणत्याही कारणापेक्षा अधिक खरे दिसते.

सात : परंतु असे गृहीत धरले की, माझ्यासंबंधी जैन यांनी जे सांगितले ते त्यांना मदनलालने केलेल्या माझ्या भेटीच्या वर्णनानुसार खरे आहे; तरी त्यामुळे मदनलालने डॉ. जैन यांना जे सांगितले ते खरे आहे असे सिद्ध होत नाही. डॉ. जैन नि अंगदसिंग यांच्या शब्दांत मदनलालचे वर्णन असे की, तो भरमसाट बोलणारा नि स्वतःच्या पराक्रमाचे अतिवर्णन करणारा असल्यामुळे त्याचे बोलणे गंभीरपणे विचारात घेण्यासारखे नव्हते. हेही सहज गृहीत धरता येईल की, अशा प्रकारचा तरुण त्याचे महत्व वाढविण्यासाठी हिंदूसभेचे नेते वीर सावरकर यांनी त्याचा पराक्रम ऐकून त्याला बोलावणे पाठविल्याची नि त्याची पाठ थोपटल्याची काल्पनिक कथाही सांगू शकेल! हे मान्य आहे की, कथेप्रमाणे मदनलाल जेव्हा मला भेटला तेव्हा जैन तेथे उपस्थित नव्हते. तसेच मदनलालच्या कथेतील वाक्ये मी बोलल्याचे डॉ. जैन यांनी स्वतः ऐकलेले नाही. यावरून हाच निष्कर्ष निघतो की, जैन यांनी माझे म्हणून सांगितलेले बोलणे केवळ ऐकीव आहे आणि जैन यांना त्याच्या खरेपणाची हमी देता येणे शक्य झाले नसावे. तसेच अभियोजकांनीही मदनलालच्या या निवेदनाला पुष्टी देणारा, ते सिद्ध करणारा स्वतंत्र असा पुरावा दिलेला नाही. यावरून माझे म्हणणे असे की, डॉ. जैन यांच्या पुराव्यातील माझ्या संबंधित असलेल्या मदनलालच्या निवेदनातील हा भाग ऐकीव, संदिग्ध, नि दुजोरा न मिळालेला असा असल्याने ते नैर्बधिक दृष्टीने अग्राह्य आणि नोंदलेला असला तरी न्यायालयाने विचारात न घेण्यासारखाच आहे. यासाठी मी पुन्हा नम्रपणे

निदर्शनास आणतो की, मदनलालच्या नि माझ्या या भेटीच्या या कथेचा निर्माता कोणीही असला तरी ती कथा संपूर्ण काल्पनिक नि खोटी आहे. मी मदनलालसंबंधी कधी ऐकलेही नव्हते. मी त्याला कधी भेटलोही नव्हतो.

अंगदसिंग नि मा. गृहमंत्री मोरारजी यांनी दिलेला पुरावा

या पुराव्यासंबंधी माझे म्हणणे असे की - १) त्यांचे म्हणणे नुसते ऐकीव नव्हे तर तिसर्यापकडून ऐकलेले असल्यामुळे ते निर्बंधाप्रमाणे पुरावा म्हणून ग्राह्य धरता येत नाही. त्यांची कथा अशी की, न्यायालय साक्षी देणार्या कडून जी कथा ऐकते ती साक्षीने जैनकडून ऐकलेली आहे. जैन यांनी ती मदनलालकडून ऐकली असे ते म्हणतात. पण मदनलालच्या त्या म्हणण्याला स्वतंत्र असा दुजोरा देणारा पुरावा सादर करण्यात आलेला नसून स्वतः मदनलालच म्हणतो की, त्याने अशी कथा कोणालाही सांगितली नाही; एवढेच नव्हे तर ती कथा मुळातच खोटी आहे.

२) डॉ. जैन यांनी ही कथा अनेकांना सांगितली तरी तेवढ्यामुळे काही ती खरी ठरत नाही. कारण जैनच म्हणतात की, मदनलालने त्यांना ही कथा जेव्हा सांगितली तेव्हा तेथे कोणीही उपस्थित नव्हते. त्यामुळे मदनलालने ही कथा डॉ. जैन यांना सांगितली याला पुरावाच नाही. तसेच मदनलालने डॉ. जैन यांस काहीही सांगितले नसले तरीही ते तशी कथा अनेकांना सांगू शकतील.

३) सरकारस एव्हिडन्स अॅक्ट (सरकार यांचा पुरावा निर्बंध) विभाग १५७ प्रमाणे अशा प्रकारचा पुरावा अग्राह्य ठरतो. सरकारने यासंबंधी म्हटले आहे की, तुमच्या अनेक मित्रांना एखादी कल्पित कथा सांगून नि नंतर ती सिद्ध करण्यासाठी त्यांना साक्षीला बोलावून असे पुरावे निर्माण करणे सहज शक्य आहे. म्हणून असा ऐकीव पुरावा दुजोरा म्हणून ग्राह्य धरता येत नाही .

४) या दोघांची साक्ष विभाग १५७ प्रमाणे ग्राह्य धरता येत नाही; कारण त्यांनी त्यांतील आवश्यक गोष्टी पूर्ण केलेल्या नाहीत.

५) अंगदसिंगाची साक्ष म्हणजे एखादी कथा पुढे पुढे कशी वेगळी रूपे धारण करते याचे उत्तम उदाहरण आहे. अंगदसिंग म्हणतो की, मदनलालच्या त्या गटाचे नि त्या कटाचे सूत्रधार सावरकर होते असे जैन यांनी मदनलाल म्हणाल्याचे त्याला सांगितले. जैन स्वतः असे कधीच म्हणाले नाहीत. यावरून अंगदसिंग याचे निवेदन केवळ ऐकीवच नव्हे तर द्वेषाने भरलेले आहे.

६) माननीय मंत्र्यांची साक्षही अशीच विचारात घेतली पाहिजे. जैन यांनी जे सांगितले ते त्यांनी लिहून न ठेवता केवळ आठवणीने इतरांना सांगितले; त्यामुळे त्यांचे सांगणेही ऐकीव असून त्याला वरील नियम लावले पाहिजेत. आणि ही साक्ष अग्राह्य धरली पाहिजे.

पुन्हा एकदा आपल्या विचारार्थ मी सांगतो की, मदनलाल मला कधीही भेटला नाही. माझे त्याचे बोलणेही झालेले नाही. यासाठी न्यायालयाला माझी अशी आदरपूर्वक विनंती आहे की, वर दिलेल्या कारणाकरिता डॉ. जैन, श्री. अंगदसिंग आणि माननीय श्री. मोरारजी देसाई यांच्या साक्षी मला अपराधी किंवा निरपराधी ठरविताना विचारात घेतल्या जाऊ नयेत.

परस्थध्वनी : दिल्ली येथील हिंदुमहासभा भवनातून दि. १९-१-४८ ला रात्री ९-२० ला मुंबई सावरकर सदनातील दूरध्वनीवर दामले नि कासार यांपैकी कोणाशी बोलण्याचा कोणीतरी प्रयत्न करित होते, पण त्या दिवशी सावरकर सदनातील दूरध्वनीवर कोणी न भेटल्यामुळे तो वांझ ठरला हे अभियोजकांनी पाच साक्षी उभे करून सिद्ध केले आहे! या परस्थध्वनी प्रकरणात माझे नाव कोठेच नव्हते. तो दूरध्वनी दामले किंवा कासार यांच्या वैयक्तिक नावाने नोंदलेला होता. सावरकरांचे कार्यवाह म्हणून तो नोंदलेला नव्हता. तो कोणी मागितला होता हेही अभियोजकांना सांगता आले नाही त्यामुळे या प्रकरणात काही सिद्ध करता येत नाही; हे सिद्ध करण्यात मात्र अभियोजक यशस्वी झाले आहेत!!

हिंदू संघटन आंदोलनाचे दैनंदिन काम करणार्या अनेक स्वयंसेवक संघटना होत्या आणि त्या त्यांच्या क्षेत्रात काम करित असत. त्यांपैकीच एक हिंदुराष्ट्रदल. गोडसे, आपटे नि अन्य कार्यकर्ते त्यांचे संघटक होते. त्याचा एक सदस्य बडगे याने त्याच्या साक्षीत म्हटले आहे की, निवडणुकीत महासभा इच्छुकांना साहाय्य करणे, प्रचार करणे, शांतता नि शिस्त राखणे हे त्या दलाचे उद्देश होते. अनेकदा आग्रहाची विनंती करण्यात आली तरीही मी त्या दलाचा सदस्य किंवा नेता म्हणून त्याच्याशी एकरूप झालो नाही. कारण हिंदुमहासभेचा अध्यक्ष या नात्याने मी अशा साहाय्यक संस्थांविषयी इतर हिंदुसंघटना संघटना किंवा दलाप्रमाणे सहानुभूती ठेवीत असे. हे दल उघड नि सार्वजनिक संस्था म्हणून चालविले जाई. मी त्यांच्या वार्षिक छावण्यांनासुद्धा उपस्थित राहू शकत नसे म्हणून ते रागावत असत. इतर स्वयंसेवक संघटनांप्रमाणे याही दलाचे भले व्हावे अशी माझी सदिच्छा असे.

माझ्यापाशी काहीही आक्षेपार्ह सापडले नाही

हे विशेष लक्षात ठेवले पाहिजे की, अनुज्ञप्ती नसलेली स्फोटक द्रव्ये किंवा शस्त्रे किंवा अन्य काही आक्षेपार्ह प्रलेखीय किंवा वस्तूंचा पुरावा माझ्यापाशी किंवा माझ्या मत्तेमध्ये सापडलेला नाही.

केवळ संबंध हा कटाचा पुरावा नव्हे

या अभियोगाच्या प्रारंभीच अभियोजकांनी ठामपणे सांगितले की, त्यांच्यापाशी भरपूर प्रलेखीय पुरावा असून त्यायोगे सहज सिद्ध होईल की, आरोपी नि विशेषतः गोडसे नि आपटे यांचा नि माझा निकटचा संबंध असून ते माझ्याशी निःशंकपणे एकनिष्ठ होते; ते मला त्यांचा मार्गदर्शक नि गुरू मानीत आणि माझ्या समादेशावाचून ते असा कट करणे, अशी कृती करणे, माझ्या संमतीवाचून असा वध करणे शक्य नव्हते.

आता तो प्रलेखीय पुरावा उजेडात आला आहे. आणि आता मीही ठामपणे सिद्ध करू शकतो की, अभियोजकांनी वर केलेले आरोप संपूर्णपणे निराधार, सिद्ध करता न येणारे आणि माझ्याविषयी न्यायालयाचे मत कलुषित करणारे आहेत. खालील गोष्टींवरून माझे म्हणणे सिद्ध होईल.

अ) श्री. कवठणकर नि प्रधान यांच्या साक्षीवरून सिद्ध होते की, माझ्या घराची झडती घेऊन माझा फार मोठा पत्रव्यवहार गुप्तचर कार्यालयात नेण्यात आला. आरक्षक-निरीक्षक प्रधान यांची त्यावर नेमणूक करण्यात आली. श्री. प्रधान यांनी मान्य केले की, पत्रव्यवहाराच्या १४३ धारिण्या होत्या नि त्यांत दहा सहस्रांशेक्षा अधिक पत्रे होती. त्यांनी तीन महिने सतत वाचन करून त्यांतील पत्र अन् पत्र पाहिले. आणि त्यांमधील बरीचशी पत्रे बाजूला काढली. कारण त्यांत या कटाशी संबंधित असे काहीच नव्हते. त्यांपैकी १०० ते १२५ पत्रे जी गोडसे व आपटे यांनी मला लिहिली होती किंवा मी त्यांना लिहिली होती ती त्यांनी निवडली आणि प्रलेखीय पुरावा म्हणून न्यायालयात मांडण्याचा प्रयत्न केला. पण इतकी असंबंधित पत्रे पुढे मांडण्याचा प्रश्न उपस्थित झाला तेव्हा त्यांतील अवघी वीस पत्रे, जी आपटे-गोडसे यांनी मला लिहिली होती ती, अभियोजकांचा दर्शनी पुरावा म्हणून मान्यता पावली. ती सुद्धा अशा अटीवर की, गोडसे-आपटे यांचा माझ्याशी आलेला संबंध दाखविण्यापुरतेच काय ते त्यातील लिखाण विचारात घ्यावे.

ब) पुरावा म्हणून मान्य केलेल्या या पत्रांसंबंधीचे विस्तृत विवेचन मी आधी केलेच आहे. ही पत्रे एवढेच दाखवितात की, हिंदुमहासभेच्या वैध कामात आपटे-गोडसे यांचा नि माझा संबंध होता.

माझ्या दहा वर्षांतील दहा सहस्र पत्रांपैकी एकही पत्र किंवा त्यांतील एकही शब्द माझा या कटाशी संबंध असल्याचे सिद्ध करू शकत नाही ही गोष्टच माझे निरपराधित्व सिद्ध करण्यास इतर अनेक पुराव्यांपेक्षा अधिक समर्थ आहे. एवढे तरी खरेच की, आपल्याजवळील प्रलेखीय पुरावा या कटात सावकरांचे गोडसे नि आपटे यांच्याशी संबंध होते हे सिद्ध करण्यास समर्थ आहे हा अभियोजकांनी निर्माण केलेला भ्रम तरी आता साफ दूर झाला आहे.

क) अधिक महत्वाची गोष्ट अशी की, अभियोजकांचा पुरावाच हे दर्शवितो की, १९४६ मध्ये आपटेने मला अवघे एक पत्र लिहिले आणि नथूरामने तीन पत्रे पाठविली. या पत्रांत काहीही आक्षेपार्ह नाही आणि ३०-१०-४६ पासून तो १९४८ पर्यंत गोडसेने मला एकही पत्र पाठविलेले नाही किंवा मीही त्यांना किंवा त्यापैकी एकेकट्यालाही पत्र पाठविलेले नाही. याचा निष्कर्ष असा की, १९४७ नि ४८ मध्ये आपटे नि गोडसे नि मी यांच्यामध्ये काहीही पत्रव्यवहार झालेला नाही!

करकरे यांच्या संबंधात श्री. प्रधानच सांगतात की, मी करकरेला किंवा करकरेने मला एकही पत्र पाठविलेले नाही.

यावरून हे स्पष्ट आहे की, १९४६ मध्ये मी अधिक आजारी झाल्यापासून हिंदुमहासभेचे अध्यक्षपद सोडल्यानंतर इतर अनेक कार्यकर्त्यांप्रमाणे सर्वश्री आपटे-गोडसे यांनीही मला पत्रे पाठविण्याचे किंवा त्या कामात माझा समादेश मागण्याचे बंद केले. त्यापूर्वीचा आमचा पत्रव्यवहार वैध नि नैर्बधिक अशा हिंदुमहासभेच्या कामासाठीच होता. यामुळे पत्रव्यवहाराच्या प्रलेखीय पुराव्यावरून या कटासंबंधात आमचा एकमेकांशीच संबंध होता असे जे अभियोजकांचे म्हणणे होते ते चुकीचे ठरत होते.

ख) अभियोजकांचे म्हणणे आहे की, गांधीवधाचा हा कट डिसेंबर ४७च्या बेताला ठरला. आणि माझा नि आपटे-गोडसे यांचा पत्रव्यवहार १९४६ नंतर झालेला आढळत नाही. यावरून हेच दिसते की, कट होण्यापूर्वीच एक वर्ष आमचा पत्रव्यवहार थांबला होता! त्यामुळे पत्रव्यवहाराच्या पुराव्यावरून सिद्ध झालेले आमचे संबंधही तेथेच संपतात. आणि त्यानंतर आमचे संबंध चालू होते असे दाखविणारी नवी पत्रे पुरावा म्हणून अभियोजकांनी सादर केलेली नाहीत.

या सर्व विवरणानंतर मी न्यायमूर्तींच्या विचारार्थ असे म्हणतो की, या पत्रव्यवहाराने आमचे नैर्बधिक नि वैध संबंध सिद्ध केले आहेत आणि तोही हा कट शिजण्यापूर्वी एक वर्ष आमचे संबंध दाखविणारा पत्रव्यवहार नाही. त्यामुळे या जुन्या वैध पत्रव्यवहाराने माझा नि आपटे-गोडसे यांचा या दंड्य कटातही संबंध होता असे मानता येणार नाही. अनेक नावाजलेल्या अभियोगांत हे तत्व मानलेले आहे. उदाहरणार्थ, सरकार्स एव्हिडन्स अँक्ट विभाग १० पृ. ९८ पहा. त्यात ते स्पष्टच

म्हणतात की, आरोपीचा इतर कटवाल्यांशी पूर्वी असलेला संबंध त्यांचा याही कटात संबंध आहे असे मानण्यास पुरेसा नाही.

वरील नियमानुसार हेही स्पष्ट होते की, गोडसे नि आपटे यांनी या दंड्य अपराध प्रकरणीही माझा समादेश घेतलाच आहे हा अभियोजकांचा दावा फोल आहे. तसेच त्यांनी त्यांच्या पत्रातून माझ्यावर निष्ठा व्यक्त केली आहे आणि मी प्रतिनिधित्व करित असलेल्या हिंदू विचारधारेविषयी आदर नि पूज्यभाव व्यक्त केला आहे एवढ्यासाठीच माझ्या अनुमतीवाचून हा अपराध घडला नसता हे अभियोजकांचे विधानही वरील आधारानेच सत्य ठरत नाही.

अनेक अपराधी त्यांच्या धार्मिक गुरु नि मार्गदर्शक गुरुविषयी आदर नि एकनिष्ठा व्यक्त करतात आणि त्यांच्या उपदेशाप्रमाणे वागत असल्याचे सांगतात. परंतु अशी एकनिष्ठा अपराध्याने दर्शविली तरी तेवढ्यामुळे त्यांच्या अपराधात गुरु सहभागी होता असे म्हणता कसे येईल? अपराधाचा आरोप असलेले अनेक लोक त्यांच्या मात्यापित्याशी, बंधू नि आप्तांशी संबंधित असतात, ते अपराधी पत्रातून त्यांच्याविषयी आदर नि निष्ठा व्यक्त करतात, पण तेवढ्यामुळे एखाद्या अपराधातही तो अपराध करणार्यातनीत्यांच्या मात्यापित्यांची, आप्त नि बंधूची अनुज्ञा घेतली असली पाहिजे असे म्हणून त्या मातापित्यांना वा बंधूंना निर्बंधाप्रमाणे अपराधी धरले जाते काय? मग केवळ राजकीय नेत्यांनाच तेवढे, त्यांना केव्हातरी नि कोणत्यातरी कारणासाठी पूज्य मानणार्यांक अनेकांपैकी एखाद्या अनुयायाने केलेल्या अपराधासाठी पोलिसांच्या हातात असलेले ओलीस समजावयाचे काय? एखादा अनुयायी नेत्याला पसंत नसलेले काम करताना सुद्धा आपल्या कामाच्या वाढीसाठी त्या नेत्याच्या प्रभावी नावाचा उपयोग करित नाही काय? १९४२ च्या 'छोडो भारत' चळवळीत गांधींना पूज्य मानणार्यांननि काँग्रेसचे सदस्य असलेल्या काही नेत्यांनी भूमिगत राहून हिंसात्मक कृत्ये केली. परकीय सत्तेविरुद्ध अशा प्रकारचे भूमिगत आंदोलन योग्य की अयोग्य हा येथे माझ्यापुढे प्रश्न नाही. एवढे सांगणे पुरे की गांधीजींनी त्या सर्व हिंसात्मक कृत्यांना दूषणे दिली. परंतु अनेक लोकांनी महात्मा गांधी की जय म्हणतच त्या कार्यकर्त्यांच्या नेतृत्वाखाली लूट, घातपात नि रक्तपात केले. परंतु ब्रिटिश सरकारने सुद्धा गांधीजी की जय म्हणून घोषणा करित केलेले ते घातपात नि रक्तपात गांधीजींची संमती घेऊनच केलेले आहेत असे गृहीत धरले नाही आणि त्यासाठी त्या अभियोगातून गांधीजींना गोवले नाही. याच अभियोगात अभियोजकांनी ज्यांची साक्ष घेतली अशी काही गुरु नि मार्गदर्शकांनी स्वतःच सांगितले की त्यांनी या कटातील काही आरोपींना अभियोजकांच्या म्हणण्याप्रमाणे हा कट डिसेंबर, जानेवारीत शिजला तेव्हा, भयंकर स्फोटक द्रव्ये पुरविली होती आणि त्यांनी जीना नि लियाकत अल्ली या त्यासमयी भारतीय नागरिक असलेल्या नेत्यांना ठार मारण्यास प्रोत्साहन दिले होते. असे असताही अभियोजकांनी, असा निष्कर्ष काढला नाही की या साक्षी देणार्यांयगुरु नि मार्गदर्शकांची, या अभियोगातील दंड्य अपराधातही, आरोपींनी अनुज्ञा घेतली असली पाहिजे

आणि त्यांचा या कटाशीही संबंध असला पाहिजे! त्यांना गोवणे आवश्यक होते असे माझे म्हणणे नाही. परंतु त्याच अभियोजकांनी आपटे-गोडसे यांचा माझ्याशी काही वर्षांपूर्वी नैर्बधिक नि वैध व्यवहारात झालेल्या पत्रव्यवहाराच्या पायावर मी या कटातील एक अपराधी आहेच असा निष्कर्ष काढावा आणि तसे ठाम मत बनवावे हे असंबद्ध नि अयोग्य आहे असे मी निश्चितपणे सांगतो. मी त्यांच्यावर हेतूचा आरोप करित नाही. परंतु 'असे असले पाहिजे' 'असे घडले नसते' अशा प्रकारच्या अभियोजकांच्या काल्पनिक पुराव्यामुळे स्पष्ट होते की, आपला मान पणाला लागला आहे असे गृहीत धरून आणि सर्व प्रकारची खटपट करूनही जेव्हा अभियोजकांना माझ्याविरुद्ध कोणताही टिकाऊ खराखुरा पुरावा मिळणे अशक्य दिसले तेव्हा ते ती खरी वा खोटी प्रतिष्ठा राखण्यासाठी असे तर्क वितर्काने निघणारे पुरावे मांडू लागले!

अभियोजकांच्या पुराव्याचा सर्व सांगाडा

केवळ दोनच वाक्यांवर आधारलेला आहे.

पैकी पहिले ऐकिव नि दुसरे तार्किक आहे!

आतापर्यंत, अभियोजकांनी माझ्याविरुद्ध सादर केलेल्या परिस्थितिजन्य, तोंडी नि प्रलेखीय पुराव्यांचे स्पष्ट विवरण मी माझ्या वरील निवेदनात केले आहे, त्यावरून आपल्या विचारार्थ मी असे म्हणतो की, बडगेने केलेल्या आरोपातील दोन वाक्यांवरूनच माझा या कटाशी संबंध जोडण्यात आला आहे.

पहिल्या वाक्यात बडगे सांगतो की गांधी, नेहरू नि सुर्हामवर्दीयांना नामशेष करावे असे मी सांगितले असे आपटेने त्याला सांगितले. बडगेचे दुसरे वाक्य असे की मी आपटे-गोडसे यांना, यशस्वी होऊन या, असे जे सांगितले ते आपटेने वर सांगितलेल्या वाक्याच्या संदर्भात असावे असे बडगेला वाटले.

यावाचून अभियोजकांनी सादर केलेला गाडीभर पत्रव्यवहार, झडत्यांतील वस्तू, मंत्र्यांपासून अभिनेत्रीपर्यंत नि महाराजांपासून मोटार-हाक्यापर्यंत शेकडो लोकांच्या साक्षी असा सादर केलेला सर्व पुरावा माझ्या अभियोगापुरता विचार करता तरी केवळ नाटक परिणामकारक वठावे यासाठी करण्यात येणार्यामभपक्यासारखा नि त्या दिल्लीच्या त्या परस्थध्वनीसारखा अगदी विफल ठरलेला आहे!

मदनलालची कथा कशी निरर्थक आहे ते मी या निवेदनात आधी स्पष्ट केलेच आहे. अंगदसिंग नि मंत्री म्हणतात त्यांनी ती कथा डॉ. जैनांकडून ऐकली. जैन म्हणतात त्यांना ती मदनने सांगितली आणि मदन म्हणतो तो जैनांशी असे कधीच बोलला नाही! आणि ती संपूर्ण खोटी आहे. त्यावाचून श्री. जैन या कथेतही माझा त्या आरोपित कटाशी प्रत्यक्ष संबंध होता असे सांगण्यास धजत नाहीत.

आता बडगेच्या पुरावा म्हणून सादर केलेल्या वरील दोन वाक्यांत माझा या कटाशी निश्चितपणे संबंध जोडण्याचा प्रयत्न करण्यात आलेला आहे. त्यांपैकी पहिले वाक्य ऐकीव आहे. क्षमासाक्षी बडगे म्हणतो की, ते वाक्य त्याला आपटेने सांगितले. आपटे आणि गोडसे दोघेही बडगेला ते वाक्य सांगितल्याचे नाकारतात; तसेच मी तसे त्यांना कधीही सांगितले नाही असेही म्हणतात. बडगेचा हा आरोप सिद्ध करण्यास कोणताही पुरावा मिळालेला नाही. म्हणून बडगेचा पहिला आरोप हा केवळ ऐकीव आहे एवढेच नव्हे तर ती एक दुजोरा न मिळालेली ऐकीव कहाणी आहे. क्षमासाक्षी स्वतः जे ऐकतो किंवा पाहतो तेही त्याला विश्वसनीय असा दुजोरा नसेल तर सर्वसाधारणपणे पुरावा म्हणून ग्राह्य धरले जात नाही; तर मग क्षमासाक्षी आपले हे वाक्य ऐकीव असल्याचे स्वतःच सांगत असताना आणि त्याच्या त्या सांगण्याला दुजोराही मिळाला नसताना त्याचा हा पुरावा किती अविश्वनीय आणि अग्राह्य आहे हे वेगळे सांगायला नको.

अगदी त्याच नव्हे तरी तशाच कारणास्तव बडगेचे ते दुसरे वाक्य, मी आपटे आणि गोडसे यांना सांगताना जे त्याने ऐकले तेही विश्वसनीय ठरू शकत नाही. बडगेने ते ऐकले हे खरे धरले तरी ते ऐकीव होत नाही, पण बडगे स्वतःच मान्य करतो की, “यशस्वी होऊन या” हे वाक्य मी थेट या कटाच्या संबंधात उच्चारलेले नव्हते. मी ते या कटाच्या संबंधात उच्चारलेले असावे असा तर्क बडगेने लढविला आहे. पुन्हा आपटे आणि गोडसे दोघेही सांगतात की, त्या तिघांनी माझ्या घराला दिलेली भेट आणि मी उच्चारलेले ते वाक्य ही केवळ एक रचलेली कथा असून ती संपूर्ण असत्य आहे. तिला दुसर्यामकोणाचाही कशाचाही दुजोरा नाही. म्हणून ती कथा हा एक दुजोरा नसलेला तर्क आहे. आणि तोही एखाद्या तर्कशास्त्रीचा नव्हे तर क्षमासाक्षीचा!! त्यामुळे अशा तर्काला न्यायालयात विश्वसनीय पुरावा म्हणून कोणतेही मूल्य असू शकत नाही. एकूण माझ्यावरील हा अभियोग ज्या वर दिलेल्या दोन वाक्यांवरच आधारलेला आहे त्यांपैकी पहिले वाक्य दुजोरा नसलेले ऐकीव आणि क्षमासाक्षीचे असून दुसरे वाक्य हा क्षमासाक्षीने लढविलेला नि दुजोरा नसलेला केवळ एक तर्क आहे आणि यापैकी एकही न्यायालयात विश्वसनीय पुरावा म्हणून कधीही मानला जात नाही. म्हणून माझे म्हणणे की, माझ्यावरील हा सर्व अभियोग आपोआप संपुष्टात येत असून यासंबंधीचे माझे अज्ञान संशयातीत असल्याचे सिद्ध झाले आहे.

आतापर्यंत माझ्या या निवेदनात माझ्या बचावाची नकारात्मक बाजू मांडली आहे. मला या अभियोगात अडकवण्यासाठी अभियोजकांनी आणलेला पुरावा कसा अग्राह्य आहे हे दाखविण्याचा मी प्रयत्न केला आहे. पण आता सन्माननीय न्यायमूर्तीचे लक्ष माझ्या बचावाच्या बाजूकडे वेधण्याची मी अनुज्ञा मागतो. गांधीजींच्या हत्येसारख्या दुष्ट अपराधाला साहाय्य केल्याचे आणि पंडित नेहरूंच्या जिवावर उठण्यास प्रोत्साहन दिल्याचे आरोप माझ्यावर ठेवण्यात आले आहेत. अशा परिस्थितीत गांधीजी आणि पंडितजी यांच्याविषयी माझ्या मनात काय भावना होत्या त्या मी येथे सांगितल्या तर ते माझे सांगणे विषयाला धरूनच होईल, हे, मी सन्मान्य महाशय,

आपल्या नम्रपणे दृष्टीस आणतो. मी आता प्रथम अगदी पूर्वकाळातील म्हणजे १९०८ मधील गांधीजींचे आणि माझे सार्वजनिक आणि वैयक्तिक संबंध कसे होते ते सांगतो. त्या वेळी गांधीजी सुविख्यात पंडित शामजी कृष्णवर्मा यांच्या, माझ्या व्यवस्थेखाली आणि मार्गदर्शनाखाली असलेल्या लंडनमधील 'इंडिया हाऊस' मध्ये राहत होते. तेथे गांधीजी आणि मी मित्र म्हणून एकत्र राहिलो. देशभक्त म्हणून एकत्र काम केले. त्यानंतर काही वर्षांनी ते स्वतः त्यांच्या पत्नीसह मला नि माझ्या कुटुंबाला भेटावयास आले आणि त्या वेळी आम्ही आमच्या जुन्या मैत्रीसंबंधी आणि चालू राजकारणासंबंधी सुखसंवाद करण्यात काही तास घालविले. 'यंग इंडिया'मध्ये सुद्धा गांधीजींनी माझ्यासंबंधी कशा स्फुट सूचना लिहिल्या, ते सांगून मी न्यायालयाचा वेळ निरर्थक घेत नाही. कारण त्या आठवणी फार जुन्या म्हणून साहजिकच या अभियोगाशी संबंधित अशा समजता येणार नाहीत. एवढे सांगितले म्हणजे पुरे की, आमच्या ध्येयात काही प्रकरणी जरी मूलभूत अंतर असले तरीही आमचे परस्परसंबंध, आदर नि सदिच्छा सतत टिकून होती.

गेल्या काही वर्षांतील संबंध मी सांगतो. त्याचेही कारण असे की, न्यायालयाने अभियोजकांना पुरावा म्हणून अगदी १९३८ पासूनची पत्रे सादर करण्यास अनुज्ञा दिली आहे. म्हणून मलाही गेल्या ७-८ वर्षांतील म्हणजे १९४० पासूनची माझी काही वृत्तपत्रीय वक्तव्ये सादर करण्याची अनुज्ञा मिळू शकेल. या माझ्या निवेदनातच मी त्यांतील काही उतारे देतो. परंतु ते उतारे मी केवळ स्मरणातून घेतलेले नाहीत हे सिद्ध करण्यासाठी मी या निवेदनासोबत स्वतंत्रपणे त्या मूळ निवेदनांच्या प्रती किंवा वृत्तपत्रातील कात्रणे जोडीत आहे. माझ्या या उतार्यातना त्या त्या दिनांकाच्या वृत्तपत्रातील कात्रणे आवश्यक तो दुजोरा देण्यास उपयोगी पडतील. ही कात्रणे निदान एवढे तरी सिद्ध करतील की, पुरावा देण्यासाठी म्हणूनच काही ती आज छापून घेतलेली नाहीत. या निवेदनाला जोडलेल्या या वृत्तपत्र कात्रणांच्या संबंधात हेही लक्षात ठेवले पाहिजे की, ती कात्रणे अभियोजकांचे साक्षी श्री. प्रधान यांनी पुरावा म्हणून सादर केलेल्या माझ्या धारिण्यांतीलच आहेत. बचावाचे पुरावे म्हणून खुणा करून ती न्यायालयात सादर केलेली आहेत.

अ) पंडित नेहरूंसंबंधी माझे वृत्तपत्रातील निवेदन ६-११-१९४० ला पंडित नेहरूंना ४ वर्षांची शिक्षा झाली. त्यावेळी मी काढलेले आणि भारतातील अनेक वृत्तपत्रांतून प्रसिद्ध झालेले पत्रक खाली देतो. हे पत्रक माझ्या 'व्हर्लविंड प्रॉपोगांडा' या पुस्तकात पृष्ठ २६२ वर दिलेले आहे. पंडित नेहरूंना झालेल्या ४ वर्षांच्या शिक्षेचे वृत्त ऐकून प्रत्येक भारतीय देशभक्ताला दुःखाचा धक्काच बसला असला पाहिजे. आमच्या धोरणात आणि ध्येयात असलेल्या भेदामुळे आम्हाला जरी निरनिराळ्या ध्वजाखाली काम करणे भाग पडत असले तरी पंडित जवाहरलाल नेहरू यांनी आयुष्यभर देशभक्तीच्या आणि मानवतेच्या उद्देशाने केलेल्या कामात जे कष्ट सोसले आहेत त्याविषयी सहानुभूती व्यक्त न करणे ही एक हिंदूसभा नेता म्हणून माझी चूक ठरेल.

आ) गांधीजी आणि नेहरू यांच्या अटकेनंतर रचे वृत्तपत्रातील माझे निवेदन - ऑगस्ट १९४२ मध्ये नेत्यांना झालेल्या अटकेनंतर मी काढलेल्या पत्रकातील एक भाग असा - “अटळ ते घडले आहे. काँग्रेस पक्षाचे महात्मा गांधी, पंडित जवाहरलाल नेहरू आणि अन्य शेकडो आघाडीचे देशभक्त नेते पकडून बंदीगृहात ठेवले गेले आहेत. देशभक्तीसाठी त्यांस सोसाव्या लागलेल्या कष्टाविषयी हिंदुसंघटनी जनतेला वैयक्तिक सहानुभूती वाटते.

शासनाला मी पुन्हा एकदा स्पष्ट समज देतो की, भारतातील असंतोष थंड व्हावयासाठी ब्रिटिश लोकसेभेने अशी स्पष्ट घोषणा करावी की, भारताला इंडो-ब्रिटिश राष्ट्रसमूहात ग्रेट ब्रिटनप्रमाणेच समान अधिकार आणि कर्तव्य असणारे संपूर्ण राजकीय स्वातंत्र्य एक समान सहभागी म्हणून देण्यात येत आहे आणि भारताला तसे प्रत्यक्ष राजकीय स्वातंत्र्य नि अधिकार तत्काळ द्यावेत.

अ) गांधीजींच्या उपोषणाविषयी माझे निवेदन-सर तेजबहादूर सप्रू यांच्या अध्यक्षतेखाली निर्मिलेल्या सर्वपक्षीय परिषदेचा डॉक्टर जयकर, सर जगदीशप्रसाद आणि अन्य नेत्यांप्रमाणेच मीही एक सदस्य होतो. त्या अधिकारात मी एक निवेदन दिले. ते निवेदन गांधीजींनी १९४३ मध्ये स्थानबद्धतेत असताना केलेल्या उपोषणासंबंधी आहे. गांधीजींच्या गंभीर प्रकृतीविषयी ज्यांना अत्यंत चिंता वाटते आणि त्यांच्या प्राणरक्षणार्थ कोणतीही गोष्ट करण्याची ज्यांची इच्छा आहे त्यांनी आपली इच्छा असो वा नसो; हे लक्षात ठेवले पाहिजे की, गांधीजींना हा उपोषणाचा भयंकर ताण असह्य होण्यापूर्वीच आपण सर्वांनी एक राष्ट्रीय पत्रक काढून गांधीजींनाच हे उपोषण सोडण्याची विनंती तत्काळ केली पाहिजे. वाट पाहून धोका पत्करण्यात काही अर्थ नाही. गांधीजींना वाचवण्याचा आणि त्यांना सोडण्यासाठी सरकारचे मन वळविण्याचा आम्ही शक्य तितका प्रयत्न केला. या उपोषणाने किंवा त्याच्या नैतिक आणि मानवी आर्ततेने सरकारचा हृदयपालट होईल ही आशा धरणे आता व्यर्थ आहे. या उपोषणाचे परिणाम काहीही होवोत त्याचे दायित्व आपणावर मुळीच नाही, असे सांगून हात झटकून शासन मोकळे झाले आहे. काळ इतका वेगाने धावत आहे की केवळ निषेध करण्यात आपण वेळ घालवण्यात अर्थ नाही. विनंत्या, त्यागपत्रे किंवा शासनाला उद्देशून केलेले ठराव गांधीजींची सुटका करू शकत नाहीत. आपण आता आपला मोर्चा सहानुभूति शून्य शासनीय व्हाईसरॉय निवासाच्या दाराशी न नेता त्याची तोंडे गांधीजींच्या शय्येकडे वळवू, राष्ट्राच्या हितार्थ त्यांनाच हे उपोषण सोडण्याची विनंती केली पाहिजे.

हे उपोषण प्राणांतिक ठरण्यापूर्वी ते सोडण्यात नैतिक अडथळा कोणताही असू शकत नाही, राजकारणात येणार्याप नैतिक गोष्टींचा निर्णय राजकारणातील उपयोगावरूनच घेतला पाहिजे. गांधीजींनी हा उपवास दोन अटींवर केला आहे. एक हा उपवास प्राणांतिक नसून या दिव्यातून पार पडण्याची त्यांची इच्छा आहे. म्हणजेच हा शक्तीनुरूप उपवास आहे. यात शंका नाही की त्यांनी

दिवसांचा अवधी ठरविला आहे. पण दिवसांचा आकडा वर दिलेल्या अटींना धरून काहीतरी घाईने सांगितलेला आहे. दुसरी गोष्ट लक्षात घेतली पाहिजे की, असा शब्दांचा कीस काढण्यापेक्षा तत्व हे अधिक महत्वाचे आहे. ज्या राष्ट्राच्या सेवेसाठी गांधीजींनी हे प्राण धोक्यात टाकणारे उपोषण आरंभिले आहे, ते राष्ट्रच सांगत आहे की, या क्षणाला गांधींचे प्राण जाण्यापेक्षा ते राहणेच राष्ट्राच्या हिताच्या दृष्टीने अधिक उपयुक्त आहे.

आपल्या रागावण्याला नि चिडण्याला सरकार शरण येण्यापेक्षा आपल्या राष्ट्रीय इच्छेपुढे गांधीजीच नमते घेणे अधिक शक्य आहे; कारण आम्हांला माहीत आहे की, गांधीजींनी अनेकदा महान राष्ट्रहित लक्षात घेऊन नैतिकतेचे अवडंबर न माजविता आपली उपोषणे सोडली आहेत. राजकोटच्या नि अन्य उपोषणांचे वेळी त्यांनी असेच वर्तन केले आहे.

यासाठी दिल्ली परिषदेला आलेल्या सर्व नेत्यांस माझी विनंती आहे की, त्यांनी गांधीजींनाच उपोषण सोडण्याची विनंती करावी.

3) जीनासंबंधीचे माझे निवेदन - बडगेने त्याच्या पुराव्यात सांगितले आहे की, सुर्हानवर्दीलाही मारावे असे मी आपटे यास सांगितले. सुर्हा वर्दी मुसलमान असल्यामुळे माझ्यावरील हा आरोप तरी अधिक विश्वसनीय वाटेल असे बडगेचे मत असावे. परंतु माझ्याशी धार्मिक किंवा राजकीय मतभेद असणार्यावशा एखाद्या निर्बंधानुसार वागणार्यापनागरिकावरही कोणी वेडसर नि हिंसक अत्याचार केल्यास मी त्याचा कसा निषेध करित आलो आहे हे मी दि. २७-७-४३ ला काढलेल्या नि वृत्तपत्रात प्रसिद्ध झालेल्या एका निवेदनावरून नीट प्रकारे दिसून येईल. या पत्रकात मी त्या वेळचे भारतीय नागरिक असलेल्या मरहूम कायदे आज्ञम जीना यांच्यावरील खुनी हल्ल्याचा निषेध केला आहे. ते पत्रक असे - श्री. जीना यांच्यावरील खुनी हल्ल्याचे वृत्त ऐकून मला फार दुःख झाले. त्यातून वाचल्याविषयी मी श्री. जीनांचे अभिनंदन करतो. मुसलमानांसाठी अत्यंत नेटाने बोलणार्या जीनांवर एका मुसलमानानेच खुनी हल्ला करावा याचे त्यांना भयंकर दुःख होणे साहजिकच आहे. असा खुनी हल्ला वेडगळ असो वा राजकीय असो, आपल्या सार्वजनिक नागरी जीवनावरील एक कलंक असून त्याचा कडक निषेध केला पाहिजे.

- वि. दा. सावरकर

श्री. जीनांचे उत्तर - माझ्या या निवेदनाची एक प्रत श्री. जीनांना पाठविण्यास मी माझे कार्यवाह श्री. भिडे यांस सांगितले होते. त्याची पोच देताना दि. १५-८-४३ ला श्री. जीना यांनी भिडे यांस लिहिले आहे की - “श्री सावरकर यांनी वृत्तपत्रांना दिलेल्या निवेदनाची आपण मला पाठवलेली प्रत मिळाली. माझ्यावरील खुनी हल्ल्याचा त्यांनी केलेला निषेध आणि मला दाखविलेली सहानुभूती याविषयी श्री. सावरकरांचा आभारी आहे.

(ए) महात्मार्जींच्या वाढदिवशी मी काढलेले निवेदन - दि. २-१०-४३ ला मी गांधीजींना पाठविलेली खालील तार वृत्तपत्रांतून प्रसिद्ध झाली आहे. ती तार अशी, “महात्मा गांधींच्या ७५व्या वाढदिवशी मी त्यांचे नि आपल्या राष्ट्राचे हृदयपूर्वक अभिनंदन करतो. ईश्वराने त्यांना दीर्घायुष्य नि उत्तम आरोग्य द्यावे.”

(ओ) कस्तुरबांच्या निधनानंतरचे माझे निवेदन - दि. २३-२-४४ ला मी गांधीजींना पाठविलेली खालील तार वृत्तपत्रांतही प्रसिद्ध झालेली आहे. “कस्तुरबांच्या निधनासंबंधी मी हृदयपूर्वक दुःख व्यक्त करतो. विश्वासू पत्नी नि प्रेमळ माता, देव नि मानव यांची सेवा करताना त्या उदात्त मार्गाने देवाघरी गेल्या, तुमच्या दुःखात सर्व राष्ट्र सहभागी आहे.”

(क) महात्मार्जींच्या सुटकेनंतरचे माझे निवेदन - गांधीजी स्थानबद्धतेतून सुटल्यावर दि. ७-५-४४ ला मी काढलेले खालील पत्रक वृत्तपत्रांत प्रसिद्ध झालेले आहे. ते पत्र असे:-

“गांधीजींचे वाढते वय, वाढता आजार नि खालावलेली प्रकृती लक्षात घेऊन, शासनाने गांधींची सुटका केली हे वृत्त ऐकून सर्व देशाने सुटकेचा निःश्वास टाकला आहे. ही कृती मानवी होती. गांधीजी लवकर बरे होवोत अशी इच्छा मी व्यक्त करतो. मला आशा आहे की, सरकार राजकीय कारणासाठी विनाचौकशी डांबून ठेवलेल्या पंडित नेहरू प्रभृती सर्व नेत्यांना लवकरच सोडील अथवा त्यांची प्रकटपणे चौकशी तरी करील म्हणजे त्यांच्यावर शासनाने नेमके कोणते आरोप ठेवले आहेत ते तरी जनतेला कळेल.

- वि. दा. सावरकर

केंद्र शासनासंबंधीचे माझे धोरण

माझ्या या वृत्तपत्रीय निवेदनानंतर थोड्याच दिवसांत भारतीय राजकारणात उलथापालथ करणारे पालट घडून आले! भारताच्या फाळणीविरोधी आंदोलनात मी आघाडीवर होतो. परंतु शेवटी १९४७ मध्ये आपल्या मातृभूमीचे दोन तुकडे झाले. अशा प्रकारे पाकिस्तान अस्तित्वात आले तरी ती हानी भरून निघावी अशी घटना घडली. ती म्हणजे परकीय दास्यातून हिंदुस्थानचा फार मोठा भाग मुक्त करण्यात आपणाला यश मिळाले. भारताच्या स्वातंत्र्याचे जे युद्ध आमच्या पिढीने सतत लढविले आणि ज्यामध्ये एक सैनिक म्हणून गेली पन्नास वर्षे मी दिलेली लढत, भोगलेले कष्ट नि केलेला त्याग आमच्या पिढीतील अन्य कोणाही देशभक्तापेक्षा उणा नाही. ते युद्ध शेवटी आम्ही जिंकले! मुक्त नि स्वतंत्र भारतीय राज्य जन्माला आले. माझा देश मुक्त झालेला पाहण्यास मी जगलो हे मी माझे मोठे भाग्यच समजतो. यातही काही संशय नाही की माझ्या कार्यातील एक भाग अपुरा राहिला. परंतु सिंधूपासून सागरापर्यंत पसरलेली ही आमची मातृभूमी पुन्हा अखंड करण्याचे ध्येय आम्ही सोडले नव्हते. ते पूर्ण करण्यासाठी सुद्धा, आम्ही आज जिंकलेले राज्य संघटित नि समर्थ करणे अत्यावश्यक होते. हाच उद्देश पुढे ठेवून मी जनमतावर असे

बिंबविण्याचा प्रयत्न केला की, कोणताही पक्ष सत्ताधीश असला तरी आपण केंद्रशासन समर्थ केले पाहिजे. त्यात कोणताही पालट आवश्यक असला तरी तो घटनात्मक मार्गांनीच घडवून आणला पाहिजे; कारण आपल्या देशातील कोणताही अत्याचार किंवा आपल्यातील नागरी फूट या राज्यालाच धोकादायक ठरेल. परकीय शत्रूच्या सशस्त्र अत्याचाराविरुद्ध लढताना आवश्यक नि न्याय्य असलेली क्रांतिकारक प्रवृत्ती आता घटनात्मक मार्गात रूपांतरित केली पाहिजे; तरच पक्षांतर्गत मतभेद आणि गृहयुद्ध या धोक्यापासून आपण हे राज्य सुरक्षित ठेवू शकू. याच उद्देशाने माझी अशी इच्छा होती की, या देशातील काँग्रेस नि हिंदुमहासभा या दोन महान संघटनांनी, ज्या खरोखर अधिक जवळ येत होत्या त्यांनी अधिक जवळ यावे, समान आघाडी करावी आणि आपल्या राज्याच्या केंद्रशासनाचे हात बळकट करावेत. याच हेतूने मी नवा राष्ट्रध्वज मान्य केला. आजारी असताही मी सर्व पक्षीय हिंदू परिषदेचे अध्यक्षपद सांभाळण्यासाठी आणि हिंदुमहासभेच्या कार्यकारिणीच्या सभेसाठी दिल्लीला गेलो. हिंदुमहासभेचे प्रमुख बहुसंख्य नेते आणि काँग्रेसमधील प्रमुख नेते अशी समान आघाडी उभी करण्यासाठी मला सहकार्य देत होते. हिंदुमहासभेच्या कार्यकारिणीने केंद्रशासनाला पाठिंबा देणारा प्रस्ताव संमत केला. हिंदुमहासभेचे नेते डॉ. शामप्रसाद मुखर्जी यांचा केंद्र शासनात झालेला समावेश आम्हां सर्वांना मान्य होता. यापैकी काही सत्यघटना या न्यायालयातही सादर झालेल्या आहेत. (बडगेची साक्ष पृष्ठ २२४/२५ पहा) आपल्या साक्षीत दादा महाराजही सांगतात की, 'डिसेंबर १९४७ मध्ये मुंबईत झालेल्या हिंदू नेत्यांच्या परिषदेला मी उपस्थित होतो. त्या परिषदेचे वीर सावरकर अध्यक्ष होते. त्यांनी हिंदूंना संघटित होण्यास प्रोत्साहन दिले. ते म्हणाले, आता भारत स्वतंत्र झाला असल्याने आपण आपसातील पक्षभेद विसरून भारतीय राज्याला पाठिंबा देऊन ते समर्थ केले पाहिजे.

(अभियोजक साक्ष पृष्ठ ३२०)

गोडसे नि आपटे यांनी महासभेची अवज्ञा केली

असे असले तरी हिंदुमहासभेच्या मोठ्या मानल्या गेलेल्या आम्हां नेत्यांना दिसून आले की, ऑगस्ट १९४७ मध्ये फाळणी ही सत्य घटना म्हणून मान्यता पावल्यापासून हिंदुमहासभेतील नि तिच्या बाहेरील कृतिवंत नि निर्धारी गटाला हे आमचे धोरण मान्य नव्हते. ते हिंदुमहासभेत नि बाहेर असे उघडपणे सांगू लागले की, भारतीय संघराज्याला मान्यता देणे म्हणजे पाकिस्तानला मान्यता देणे, आणि मुसलमानी मार्थेफरूंच्या अत्याचाराला बळी पडणार्यांम बंगाल नि पंजाबमधील लक्षावधी हिंदूंना संरक्षण देण्यास नकार देणार्यां केंद्रीय शासनाशी सहकार्य करणे म्हणजे हिंदुहिताचा विश्वासघात होय!

या माझ्या निवेदनात, या अभियोगातील माझ्या बचावापुरत्याच गोष्टी मला सांगावयाच्या असल्याने एवढे सांगितले की पुरे. आपटे, गोडसे नि त्यांचा गट, देशाची फाळणी झाल्यापासून

प्रक्षुब्ध झालेल्या नि हिंदुसंघटनी छावणीतून लढण्यासाठी बाहेर पडलेल्या भारतातील त्या असंख्य अनुयायांशी सहकार्य करीत होता.

अ) आपटे नि गोडसे हे नाकासमोर जाणारे नव्हते : अभियोजकांचा पुरावाच स्पष्टपणे दर्शवितो की, पंडित गोडसे नि श्री. आपटे यांची मते ठाम होती, हिंदुहिताच्या कार्यावर त्यांची निष्ठा होती. त्यांच्या कसोटीप्रमाणेच ते माणसांचे नि कामाचे मूल्यमापन करीत, ते पुढाकार घेण्यास समर्थ आणि त्यांना मानवेल नि त्यांच्या हेतुपूर्तीला साहाय्यक ठरेल तेच नेतृत्व स्वीकारणारे होते. नाकासमोर चला अशी ठोकळेबाज आज्ञा मानणारे ते कधीच नव्हते! त्यांनी हिंदुमहासभेचे कार्यकर्ते या नात्याने हिंदुमहासभेचा अध्यक्ष असलेल्या मला लिहिलेल्या नि अभियोजकांनी पुरावा म्हणून आणलेल्या पत्रांतही त्यांनी स्पष्टपणे मी कसे वागावे यासंबंधी अनेकदा सूचना नि कधीकधी 'उपदेश'ही केला आहे. त्यांचा विश्वास नसलेल्या हिंदुमहासभेच्या प्रसिद्ध नेत्यांवर विश्वास ठेवण्यात मी कशी चूक करीत होतो हेही त्यांनी लिहिले आहे. त्यांच्या म्हणण्याप्रमाणे मी वागलो नाही, अग्रणीसाठी लिहिले नाही, त्यांच्या वृत्तपत्रांत गुंतविलेले २० सहस्र रुपये बुडित धरले नाहीत, तेव्हा त्यांनी मला अप्रत्यक्ष दिलेले टोमणेही या पत्रांत स्पष्टपणे दिसत आहेत.

क) या त्यांच्या स्वभावामुळे आपटे, गोडसे नि त्यांच्या गटाने केंद्रशासनाशी सहकार्य करावयास नि त्यात सहभागी व्हावयास सांगणारा ठराव अवमानला यात काही नवल नाही. भारतीय संघराज्याला नि शासनाला पाठिबा द्यावा असे प्रतिपादणार्यांकडो. मुखर्जी, बॅ. निर्मलचंद्र चटर्जी, डॉ. मुंजे, श्री. भोपटकर, मी स्वतः आणि अन्य अनेक नेत्यांचा त्यांनी महासभेचे म्हातारे नेतृत्व म्हणून धिक्कार केला. त्यांच्या दै. अग्रणी किंवा हिंदुराष्ट्र या वृत्तपत्रांत त्यांनी अनेक महिने हिंदुजगताचे संरक्षण करण्यास असमर्थ ठरलेल्या या म्हातार्यांुहिंदुसभा नेतृत्वावर प्रखर टीका केली आणि तरुणांना आवाहन केले की, त्यांनी या म्हातार्यां नेत्यांचा, ज्यात थोडाही हस्तक्षेप होणार नाही असे एक स्वतंत्र कृतिमंळ ळ स्थापन करावे.

ख) या माझ्या संपूर्ण निवेदनात मी बहुधा त्याच घटना सांगितल्या आहेत की ज्यांना अभियोजकांनी दिलेल्या पुराव्यातच दुजोरा मिळालेला आहे. याच्या स्पष्टीकरणार्थ मी बडगेने दिलेल्या पुराव्यातील काही वाक्ये उद्धृत करतो. कारण त्यानेही त्याला मिळालेल्या क्षमेला धोका पोचत नव्हता अशा काही गोष्टी पुष्कळशा यथावत सांगितल्या आहेत तो म्हणतो, "मला आठवते की १५-८-१९४७ ला, भारताचा स्वातंत्र्यदिन साजरा करताना वीर सावरकरांनी त्यांच्या घरावर हिंदुसभेचा ध्वज नि राष्ट्रध्वजही लावलेला होता. वीर सावरकरांनी त्यांच्या घरावर राष्ट्रध्वज उभारला म्हणून काही हिंदुमहासभावाले रागावले होते हे खरे आहे. त्यांनी राष्ट्रध्वज उभारला म्हणून मीही रागावलो होतो. भारताच्या फाळणीनंतर हिंदुमहासभेचे धोरण केंद्रशासन (नेहरूशासन) समर्थ करावे असे होते हेही मला माहित आहे. बार्शी येथे डिसेंबर १९४६ मध्ये महाराष्ट्र हिंदुसभेत त्याचे वाचन झाले होते. त्या ठरावाला गोडसे नि आपटे यांनी तीव्र विरोध

केला. हेही खरे आहे की, अलीकडे गोडसे आणि आपटे त्यांच्या दैनिक अग्रणी किंवा हिंदूराष्ट्र या वृत्तपत्रांतून हिंदुमहासभेच्या धोरणावर अधूममधून टीका करित असत...

याच काळात माझी खालावलेली प्रकृती अधिकच बिघडली. मला प्रतिदिन ताप येऊ लागला संबंध जानेवारी १९४८ मध्ये मी अंथरुणालाच खिळून होतो.

त्याच काळात महात्मा गांधींचा दिल्ली येथे वध झाल्याची ती भयंकर धक्का देणारी वार्ता मी ऐकली. मला सार्वजनिक वृत्तसंस्थांनी दूरध्वनीवर विचारताच मला अटक होण्यापूर्वी ४ फेब्रुवारी १९४८ ला मी वृत्तपत्रांना जे निवेदन दिले ते भारतातील महत्वाच्या वृत्तपत्रांतून प्रसिद्ध झाले. दि. ७ च्या टाइम्स ऑफ इंडियात प्रसिद्ध झालेले त्यांचे एक कात्रण मी येथे जोडीत आहे. ते असे :-

हिंदुमहासभेचे अध्यक्ष श्री. ल. ब. भोपटकर नि कार्यकारिणीचे काही सदस्य यांनी काढलेल्या पत्रकाने लोकसत्ताक नि सार्वजनिक संघटना असलेल्या हिंदु-महासभेला महात्मा गांधींच्या भयंकर वधासंबंधी काय काय वाटते ते उत्तमप्रकारे सांगितले आहे. मी सुद्धा हिंदुमहासभेचा उपाध्यक्ष या नात्याने त्यात व्यक्त केलेल्या विचारांशी सहमत असून एखाद्याच्या वेडेपणामुळे किंवा सामुदायिक प्रक्षोभामुळे करण्यात आलेल्या भयंकर भ्रातृहत्येचा निःसंदिग्ध शब्दात निषेध करतो. प्रत्येक देशभक्त नागरिकाने आपल्या अंतःकरणावर हे ऐतिहासिक सत्य कोरून ठेवावे की, यशस्वी झालेली राष्ट्रीय क्रांती आणि नवनिर्मित राष्ट्रीय राज्य यांना विशेषतः परकीय आक्रमणाचा धोका असताना भावाभावांचा प्राण घेणारा अंतर्गत नागरी युद्धासारखा अन्य भयंकर शत्रू नाही.

- वि. दा. सावरकर

या पूर्वीच्या छेदकात मी माझ्यावर करण्यात आलेल्या आरोपांसंबंधीचे माझे म्हणणे त्रोटकपणे विधेयरूपाने मांडलेच आहे. माझे अधिवक्ते त्यांच्या भाषणांतून त्यांना वाटणार्या योग्य पद्धतीनुसार माझी बाजू अधिक विस्तृतपणे सांगतील. माझ्या अभियोगाशी संबंधित असलेल्या विधीनुसार ते युक्तिवाद करतील.

समारोप करताना अभियोजकांनी माझ्याविरुद्ध मांडलेल्या या अभियोगातील थोडक्यात सार मी आपल्या विचारार्थ पुढे ठेवतो, ते असे.:-

अ) या आरोपित कटाशी माझा त्याच्या प्रारंभी किंवा नंतर प्रत्यक्ष संबंध असल्याचा कोणताही प्रत्यक्ष पुरावा सादर झालेला नाही.

क) माझ्यापाशी कोणतेही स्फोटक द्रव्य किंवा शस्त्र मिळालेले नाही.

ख) दहा वर्षांच्या माझ्या पत्रांतील दहा सहस्र पत्रे पाहूनही त्यांत माझा या कटाशी संबंध जोडणारे एक अवाक्षरही मिळालेले नाही.

ग) माझ्यावरील संबंध अभियोग केवळ तीन-चार वाक्यांवर आधारलेला आहे. आणि ती सर्व ऐकीव आहेत. आणि तीही क्षमासाक्षीने सांगितलेली, ती ऐकीव असल्याचे त्यानेच मान्य केलेली आणि कोणताही दुजोरा वा विश्वसनीय स्वतंत्र पुरावा न मिळालेला अशीच आहेत.

(घ) माझ्या निवेदनात मी सादर केलेल्या वृत्तपत्रातील निवेदनावरून स्पष्ट होते की, मला गांधी नि नेहरू यांच्या देशभक्तीविषयी, सेवेविषयी नि त्यागाविषयी आदर होता, ब्रिटिश शासनाने त्यांना जेव्हा जेव्हा पकडले तेव्हा आमचे समान हितसंबंध लक्षात घेऊन मी ब्रिटिश शासनाचा निषेध केलेला आहे, गांधीजींच्या कौटुंबिक दुःखात नि शोकात कसा सहभागी असे त्यांच्या सुटकेच्या वेळी मला आनंद कसा होई, त्यांच्या ७५ व्या वाढदिवशी त्यांना दीर्घायुष्य लाभवे यासाठी मी व्यक्त केलेली सदिच्छा, माझ्या ६९ व्या वाढदिवशी गांधींनी माझे केलेले अभिनंदन यावरून हे स्पष्ट होते की, माझा नि गांधीजींचा तात्विक नि प्रत्यक्ष मतभेद असला तरी त्याचा वाईट प्रभाव वैयक्तिक किंवा सार्वजनिक कामावर होऊ नये अशी दक्षता आम्ही घेत होतो.

म्हणूनच महात्मा गांधींच्या वधाची अचानक धक्का देणारी बातमी मला समजली तेव्हाच मी त्या भयंकर आत्मघातकी कृतीचा निःसंदिग्ध शब्दात निषेध केला. आणि आजही मी तशाच निःसंदिग्ध शब्दात गांधी-वधाचा निषेध करतो.

ही सर्व मुख्य विधेये आपल्या विचारार्थ मंडून मी असे म्हणतो की, दंड्य अभियोग सिद्ध करण्यासाठी आवश्यक तसा नियमानुरूप पुरावा सादर करण्यात अभियोजक अयशस्वी ठरले आहेत.

माझे म्हणणे आहे की, माझा हा विवरणासह दिलेला बचाव वाचून अभियोजकांनाही वाटू लागले असले पाहिजे की माझ्यावरील अभियोग केवळ संशयावर नि तर्कावर आधारलेला आहे. मला आठवण देण्याची आवश्यकता नाही की अभियोजकांचे काम तर्काचे ढग उभारून अभियोग लढविण्याचे नसते तर माझ्यासारख्यावर भरलेल्या अभियोगात न्यायालयाला योग्य निर्णय घेण्यास साहाय्य करण्याचे असते!

माझे हे निवेदन संपविण्यापूर्वी शक्य तेवढ्या पवित्रपणे मी हे स्पष्टपणे पुन्हा सांगतो की, या अभियोगात मी संपूर्णपणे निर्दोष आहे. माझ्यावर आरोप करण्यात आलेला एकही अपराध मी केलेला नाही. तसा अपराध करण्याचे मला काहीच आवश्यकता नव्हती. माझ्यावर ठपका ठेवलेल्यांपैकी कोणत्याही दंड्य अपराधात मी सहभागी नव्हतो. आरोप-पत्रकात लिहिलेल्यांपैकी एकाही अपराधाला मी साहाय्य केले नाही, प्रोत्साहन दिले नाही किंवा तशा दंड्य अपराधाची मला पूर्वकल्पनाही कोणी दिलेली नाही!

म्हणून मी अतीव आदराने प्रार्थना करतो की, न्यायमूर्तींनी वरील सर्व निवेदन लक्षपूर्वक पाहून त्यातील कारणे लक्षात घेऊन माझ्या चारित्र्यास कोणताही कलंक न लावता मला तत्काळ निर्दोषी म्हणून सोडून देण्याची आज्ञा करावी.